

АЛЬМАНАХ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Випуск 28

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Альманах міжнародного права включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія Б) відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (спеціальності: 081. Право, 293. Міжнародне право)

Засновник видання – Міжнародний гуманітарний університет

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet Вченою радою Міжнародного гуманітарного університету (протокол № 3 від 25.11.2022 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Губанова Тамара Олексіївна, доктор юридичних наук, професор, директор, Фінансово-правовий коледж.

Голова редакційної ради:

Промовенко Костянтин Вікторович, доктор юридичних наук, професор, ректор, Міжнародний гуманітарний університет.

Члени редакційної колегії:

Андрейченко Світлана Сергіївна, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Міжнародний гуманітарний університет;

Грушко Мальвіна Валеріївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права, Національний університет «Одеська юридична академія»;

Діденко Лариса Василівна, доктор юридичних наук, професор, в.о. завідувача кафедри цивільного та господарського права і процесу, Міжнародний гуманітарний університет;

Кізлова Олена Сергіївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного та господарського права і процесу, Міжнародний гуманітарний університет;

Манько Денис Григорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет;

Подобний Олександр Олександрович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, Міжнародний гуманітарний університет;

Тицька Яна Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет;

Цибуленко Євген Миколайович, професор, Таллінська школа права, Естонія.

Партнер журналу

Фінансово-правовий коледж

Свідоцтво про державну реєстрацію ЗМІ: серія КВ № 16816-5488 Р від 25.05.2010 р.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет
вул. Фонтанська дорога, 33, каб. 402, м. Одеса, 65009, Україна
www.intlawalmanac.net
Тел. +38 099 269-70-67

© Міжнародний гуманітарний університет, 2022

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 081, 293

DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.28.01>

БЕРЕЗОВСЬКА Н. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,

членкиня Національної асоціації адвокатів України,

членкиня Національної спілки журналістів України,

доцент кафедри журналістики, політології та соціальних комунікацій

Державного університету інтелектуальних технологій та зв'язку

ДЖЕРЕЛА РЕГУЛЮВАННЯ І ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. У зв'язку із терористичною діяльністю рф, Україна має намагатися забезпечити захист основних прав і свобод людини і громадянина як українців, так і інших осіб, що проживають на території України. В правовому полі постало питання про звернення за захистом порушених агресором прав, в тому числі, і до Європейського суду з прав людини. Практика звернення до Європейського суду з прав людини вже напрацьована у ході застосування міжнародного та національного законодавства щодо цього питання в площині передбачених нормативними актами правових приписів дотримання основних прав і свобод людини і громадянина. Але ситуація, що склалася на протязі більше ніж трьохсот днів на всій території України, а з 2014 р. на територіях Автономної республіки Крим, у Донецькій та Луганській областях, знов поставила питання про можливі шляхи правового захисту основних прав і свобод людини.

Стосовно джерел щодо регулювання і правозастосування в Європейському суді з прав людини, то з національних джерел називають Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23 лютого 2006 р. (нині діє редакція від 2 грудня 2012 р.), в якому прописуються і основні моменти щодо доступу до рішення, його виконання. В сфері міжнародного права звернення в першу чергу йде до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано законодавчою владою України, практики ЄСПЛ, так як рішення, що були прийняті Європейським судом з прав людини є обов'язковими для виконання не лише якщо вони були ухвалені щодо України, а й щодо інших держав-членів, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. До джерел правозастосування належить також Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. Особливо боляче дізнаватись інформацію про масові пограння цих та інших прав дітей в умовах збройної агресії рф, як і щодо населення України в цілому, інших держав. Правозахисники рекомендують все фіксувати і відображати у формулярі заяви до Європейського

суду з прав людини, формувати додатки до заяви. При цьому, заява повинна бути достатньо аргументована.

Ключові слова: захист прав і свобод людини, ЄСПЛ, Конвенції, закони.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У зв'язку із терористичною діяльністю РФ, Україна має намагатися забезпечити захист основних прав і свобод людини і громадянина як українців, так і інших осіб, що проживають на території України.

В правовому полі постало питання про звернення за захистом порушених агресором прав, в тому числі, і до Європейського суду з прав людини. Практика звернення до Європейського суду з прав людини вже напрацьована у ході застосування міжнародного та національного законодавства щодо цього питання в площині передбачених нормативними актами правових приписів дотримання основних прав і свобод людини і громадянина. Але ситуація, що склалася на протязі більше ніж трьохсот днів на всій території України, а з 2014 р. на територіях Автономної республіки Крим, у Донецькій та Луганській областях, знов поставила питання про можливі шляхи правового захисту основних прав і свобод людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, якій присвячена дана стаття. Стосовно джерел щодо регулювання і правозастосування в Європейському суді з прав людини, то з національних джерел називають Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23 лютого 2006 р. (нині діє редакція від 2 грудня 2012 р.), в якому прописуються і основні моменти щодо доступу до рішення, його виконання. Закон України «Про виконавче провадження» та ін. В сфері міжнародного права звернення в першу чергу йде до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано законодавчою владою України, практики ЄСПЛ, так як рішення, що були прийняті Європейським судом з прав людини є обов'язковими для виконання не лише якщо вони були ухвалені щодо України, а й щодо інших держав-членів, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. До джерел правозастосування належить також Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.

Формування цілей статті. Розглянути джерела регулювання і правозастосування в Європейському суді з прав людини для правильного і ефективного подання заяв, щоб мати надію на винесення справедливого рішення, оснований на принципах дотримання прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стосовно джерел щодо регулювання і правозастосування в Європейському суді з прав людини, то з національних джерел називають Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23 лютого 2006 р.

(нині діє редакція від 2 грудня 2012 р.), де у главі 2 під назвою «Доступ до рішення», у ст. 4 зазначається про стислий виклад самого рішення, що протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного орган представництва готує та надсилає для опублікування в газеті «Урядовий кур'єр» стислий виклад Рішення українською мовою який має включати: офіційну назву Рішення мовою оригіналу та в перекладі українською мовою; номер заяви до Суду; дату постановлення Рішення; стислий виклад фактів у справі; стислий виклад питань права; переклад резолютивної частини Рішення; у ст. 5 йдеться про сповіщення про вказане рішення, що протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного Орган представництва, тобто орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень (пояснення термінів надається ст. 1 вказаного закону) надсилає стислий виклад Рішення Стягувачові (особа, за заявою якої Європейським судом з прав людини постановлено Рішення; її представник, правонаступник; особа (група осіб), на користь якої рішенням Європейського суду з прав людини визначено обов'язок України в міждержавній справі), Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, всім державним органам, посадовим особам та іншим суб'єктам, безпосередньо причетним до справи, за якою постановлено Рішення; у ст. 6 зазначено про переклад та оприлюднення Рішення, що з метою виконання заходів загального характеру держава забезпечує переклад та опублікування повних текстів Рішень українською мовою спеціалізованим у питаннях практики Суду юридичним виданням, що має поширення у професійному середовищі правників, що автентичність перекладу повних текстів Рішень засвідчується Органом представництва, що визначення видання, яке здійснюватиме переклад та опублікування повних текстів Рішень, а також замовлення необхідної кількості примірників видання з метою забезпечення судів, органів прокуратури, юстиції, внутрішніх справ, служби безпеки, установ виконання покарань, інших зацікавлених суб'єктів провадяться на конкурсній основі Органом представництва, що забезпечення суддів опублікованим перекладом повних текстів Рішень покладається на державний орган, відповідальний за організаційно-матеріальне забезпечення судів. У главі 3 детально описуються положення щодо виконання рішень, а саме про звернення рішень до виконання в частині виплати відшкодування, про виплату відшкодування, про окремі питання, пов'язані з виплатою відшкодування, про додаткові заходи індивідуального характеру, про дії Органу представництва щодо вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, про дії органів, які є відповідальними за виконання додаткових заходів індивідуального характеру, про заходи загального характеру (внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування; внесення змін до адміністративної практики; забезпечення юридичної експертизи законопроектів; забезпечення професійної підготовки з питань вивчення

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано законодавчою владою України та практики ЄСПЛ прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи; інші заходи, які визначаються – за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи – державою-відповідачем відповідно до Рішення з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень), дії Органу представництва щодо вжиття заходів загального характеру, дії Кабміну України щодо вжиття заходів загального характеру, відповідальність за невиконання чи неналежне виконання Рішення і т.д. [1].

Щодо джерел міжнародного масштабу, то йде звернення до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [2] та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Рішення, які були прийняті Європейським судом з прав людини, є обов'язковими для виконання не лише якщо вони були ухвалені щодо України, а й щодо інших держав-членів, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод.

До джерел правозастосування належить також Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., де в ст. 1 зазначено, що для цілей Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. У ст.6, що держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя, забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини. У ч. 1 ст. 8, що держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання. У ч. 1 ст. 9, що держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню тощо [3].

Особливо боляче дізнаватись інформацію про масові пограння цих та інших прав дітей в умовах збройної агресії РФ, як і щодо населення України в цілому, інших держав.

Правозахисники рекомендують все фіксувати і відображати у формулярі заяви до Європейського суду з прав людини, формувати додатки до заяви.

На відміну, від оформлення довіреності у нотаріуса, скачана з офіційного сайту Європейського суду з прав людини довіреність не потребує додаткового завірення.

Така довіреність вже є підтвердженням того, що адвокат є офіційним представником певної особи і з даним представником вже буде вестися листування.

Щодо мови заповнення довіреності, то так як Україна є складовою механізмом захисту прав людини у Європейському суді з прав людини, то така довіреність може бути заповнена українською мовою.

Щоб довіреність була прийнята у подальшу роботу, її необхідно правильно заповнити. Мають бути всі графи заповнені. Дотримується певний хронологічний порядок.

За бажанням, формуляр можна заповнити і англійською, і французькою мовою. Не важливо для Європейського суду з прав людини на якій мові буде заповнено формуляр. Важливими є фіксування фактів порушення прав людини. Рекомендується подавати їх стисло та коротко.

Не так важливо якою із державних мов країн учасниць заповнено формуляр, як – дати зрозуміти, що справді було допущено порушення прав людини, передбачених у Конвенції. Це буде початком справи, прийняття такої заяви до розгляду.

21 квітня 2021 р. Італія ратифікувала 15-й протокол до конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що передбачає певні процедури змінення строків звернення до Європейського суду з прав людини. Оскільки всі держави учасники які підписали та ратифікували цей документ (Україна це зробила ще 5 жовтня 2017 р.) відбулося скорочення з 6 до 4 місяців протягом якого можна звернутися до Європейського суду з прав людини. Тобто в цей строк може бути подано заяву від остаточного національного рішення і відбувається це згідно протоколу з 1 лютого 2022 р.

Є випадки, коли цей строк можна не відраховувати від дня остаточного судового рішення останньої національної інстанції, касаційної інстанції, наприклад, в Україні. Якщо сталося так, що про рішення дізналися пізніше, можливо внаслідок затримки поштового відправлення листа, хвороби, інших підстав, строк буде відраховуватися з часу, коли реально було отримане вказане рішення.

У даному формулярі скарги буде зазначатися, коли фактично, в який момент було отримане остаточне рішення національної останньої інстанції.

Для підтвердження до вказаного формуляру додається доказ того, що лист отриманий у такий-то день. Тоді строки будуть вираховуватися саме з цього часу. Тобто, відлік часу буде братися із моменту отримання такого листа. На сьогодні, з цього моменту ми враховуємо 4 місяці для подачі офіційно затвердженого заповненого формуляру.

При представленні інтересів особи у кримінальному провадженні для правила 39, коли підзахисний хворіє або є ситуація, що загрожує його життю і здоров'ю, беруться всі рішення, апеляційні скарги, що подавалися раніше і не знайшли відгуку, подається ще касаційна скарга як доказ того, що звернулися в усі інстанції національної системи правосуддя, де

значаємо, що права підзахисного були порушені, що були звернення, але вони не отримали належного реагування.

подається довільна заява в рамках правила 39 та докази про важку хворобу чи хворобу підзахисного, в тому числі відео докази, інше, що доводить вказані обставини. Для найшвидшого розгляду така заява направляється авіапоштою. Таким чином, як свідчать практики, вона надійде до Європейського суду з прав людини за 7–10 днів. Якщо відправити таку заяву наземною поштою, то відправлення може йти до місяця.

При надходженні заяви за правилом 39, палата, чи у разі потреби, голова секції, чи черговий суддя, призначені відповідно до пункту 4-го цього правила, може на прохання однієї із сторін або будь-якої особи, якої це стосується, або за власною ініціативою вказати сторонам про тимчасові заходи, які на їхню думку слід застосувати в інтересах сторони або іншої особи, якої це стосується.

Тобто, у Європейському суді з прав людини, така ж сама система щодо розгляду цих заяв і скарг, що і в Україні. Також є черговий суддя і коли надходить заява за правилами 39, то вони негайно розглядаються черговим суддею з певної країни. При цьому, заява повинна бути достатньо аргументована. У такому випадку, Європейський суд з прав людини направляє повідомлення до відповідної країни через комітет міністрів ООН і встановлює вимоги щодо перевезення такої особи на лікування в медичний заклад. Такі рішення мають бути негайно виконані.

В Україні майже кожен знає про подібний випадок, коли розглядалася справа «Тимошенко проти України», коли Ю.Тимошенко було переведено до лікарні для подальшого лікування.

Тимчасові заходи направлені на державу відповідача.

Є виключення, коли тимчасові заходи можуть бути направлені щодо заявника. Якщо була подана міждержавна заява, тобто одна країна на іншу, а та – на першу подали заяви. У випадку, якщо заявник наражається на неминучий ризик або серйозні непоправні шкоди, такий захист може бути застосований.

У переважній більшості такі тимчасові заходи можуть застосовуватися до особи, яка хворіє, щодо призупинення екстрадиції чи депортації, в разі коли існує загроза життя і здоров'я заявника, рідше – в разі грубої неправомірної відмови у захисті особі, порушення поваги до приватного чи сімейного життя.

Тимчасові заходи у зв'язку з вислання чи депортацією можуть стосуватися осіб, які шукають притулку.

У справі європейського суду з прав людини Джабарі проти Туреччини (щодо депортації і заборони катування, права на ефективний судовий захист і непоправний характер шкоди, що загрожує заявниці), у рішенні, ухваленому у Стразбурзі 11 липня 2000 року у справі Джабарі проти Туреччини, Європейський суд з прав людини постановив, що у випадку виконання державними органами Туреччини рішення про депортацію заяв-

ниці до Ірану матиме місце порушення ст. 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини щодо заборони катування, а також, що було порушено ст. 13 Конвенції щодо права на ефективний засіб правового захисту. Суд зауважив, що право не бути підданим катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, є одним з найфундаментальніших у демократичному суспільстві. Тому державні органи повинні приділяти особливу увагу заявам особи про те, що її депортація до третьої країни спричинить порушення закріплених у ст. 3 Конвенції прав. Суд не дійшов висновку, що органи державної влади Туреччини здійснили всебічний і повний аналіз заяви пані Джабарі, зокрема у частині її аргументації. Для Суду було очевидним, що пропуск заявницею п'ятиденного строку, протягом якого слід звертатися з проханням про надання притулку, обумовив відсутність обов'язку органів державної влади Туреччини аналізувати фактичні причини страху пані Джабарі повертатися до Ірану. На думку Суду, автоматичне і механічне застосування норми про п'ятиденний строк звернення з проханням про надання притулку розходиться з політикою, спрямованою на захист фундаментальних прав, закріплених у ст. 3 вказаної Конвенції. Крім того, адміністративний суд міста Анкари при розгляді справи заявниці приділив більшу увагу питанню формальної законності рішення про депортацію, а не фактичним причинам страху пані Джабарі бути поверненою до Ірану. Суд надав неабиякого значення тому факту, що працівники Комітету з прав людини ООН після розмови із заявницею дійшли висновку про підставність її побоювань. Суд не зважав на те, що подружня зрада вже не вважається в Ірані виявом грубої неповаги до приписів мусульманського права. Така позиція Суду обумовлювалась тим, що іранське законодавство і надалі передбачало покарання у вигляді забиття до смерті за вчинення подружньої зради, а отже, компетентні органи державної влади Ірану могли його застосовувати на практиці. Зважаючи на усі вищенаведені міркування, Суд дійшов висновку про доведеність факту наявності реальної небезпеки для заявниці бути підданою поводженню, забороненому ст. 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини, у випадку її депортації до Ірану. А отже, виконання рішення про депортацію пані Джабарі порушило би ст. 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини щодо заборони катування. Суд постановив, що у цій справі мало місце порушення ст. 13 Конвенції щодо права на ефективний засіб правового захисту. Така позиція Суду обумовлюється неоправним характером шкоди, яка може бути заподіяна заявниці у випадку застосування до неї катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, а також фундаментальним характером прав, закріплених у ст. 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини щодо заборони катування. Ось чому стосовно такої категорії справ приписи ст. 13 Конвенції щодо права на ефективний засіб правового захисту вимагають від органів державної влади незалежного і глибокого аналізу заяв громадян про наявність достатніх підстав вважати, що існує

реальний ризик зазнати поведження, яке заборонено ст. 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини щодо заборони катування, та вивчення можливості відстрочення виконання оспорюваних рішень. Суд дійшов висновку, що судовий механізм перевірки звернення пані Джабарі не відповідав вимогам, які висуваються ст. 13 Конвенції щодо права на ефективний засіб правового захисту, оскільки адміністративний суд міста Анкари не дотримав жодної з вищезазначених гарантій прав заявника [4].

Висновки дослідження та перспективи подальших досліджень у цьому науковому напрямку. Отже, формування сучасної парадигми розвитку суспільства в юриспруденції ми не можемо уявити лише в межах території України. Реалії сучасного життя бурхливо нав'язують широке звернення до норм міжнародного і європейського права. Захист вже не може бути обмежений зверненнями до інстанцій своєї країни. Тема є актуальною, перспективною, нагальні проблеми можуть мати вирішення чи сформулювати нові підходи до старих проблем саме завдяки комплексності підходу до вирішення проблем сучасності.

Література:

1. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23 лютого 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 28.12.2022)
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289 (дата звернення: 28.12.2022)
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 28.12.2022)
4. Європейський суд з прав людини. Справа Джабарі проти Туреччини (щодо депортації і заборони катування, права на ефективний судовий захист і неоправаний характер шкоди, що загрожує заявниці) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_002#Text (дата звернення: 28.12.2022)

Berezovska N. Sources of regulation and enforcement in the European Court of Human Rights

Summary. In connection with the terrorist activities of the rf, Ukraine should try to ensure the protection of basic human rights and freedoms of both Ukrainians and other persons living on the territory of Ukraine. In the legal field, the question of applying for the protection of the rights violated by the aggressor, including to the European Court of Human Rights, arose. The practice of applying to the European Court of Human Rights has already been developed in the course of the application of international and national legislation on this issue in the area of the legal prescriptions for the observance of the basic rights and freedoms of a person and a citizen provided by normative acts. But the situation that has developed over the course of more than three hundred days in the entire territory of Ukraine, and since 2014 in the territories of the Autonomous Republic of Crimea, in the Donetsk and Luhansk regions, has once again raised the question of possible ways of legal protection of basic human rights and freedoms.

With regard to the sources of regulation and enforcement in the European Court of Human Rights, national sources refer to the Law of Ukraine “On the Implementation of Decisions and

Application of the Practice of the European Court of Human Rights dated February 23, 2006 (currently valid as of December 2, 2012)”, which also prescribes the main points regarding access to the decision, its implementation. In the field of international law, the appeal primarily goes to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 and its protocols, consent to the binding nature of which was given by the legislative power of Ukraine, the practice of the ECtHR, as well as the decisions made by the European Court of human rights are binding not only if they were adopted in relation to Ukraine, but also in relation to other member states that have ratified the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The sources of law enforcement also include the Convention on the Rights of the Child dated November 20, 1989. It is especially painful to learn information about the mass violation of these and other rights of children in the conditions of armed aggression of the Russian Federation, as well as regarding the population of Ukraine as a whole, and other countries. Human rights defenders recommend that everything be recorded and displayed in the application form to the European Court of Human Rights, form appendices to the application. At the same time, the application must be sufficiently substantiated.

Key words: protection of human rights and freedoms, ECHR, Conventions, laws.

УДК 341.231.14:341.645
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.28.02>

КАРПОВА К. М.,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії II курсу
спеціальності 293 – Міжнародне право
кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету

АНДРЕЙЧЕНКО С. С.,
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА УМОВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Анотація. Російське повномасштабне вторгнення, яке росія розпочала 24 лютого 2022 р. на територію України і злочини, які чинять російські загарбники на українських територіях викликали рішучий протест з боку всієї прогресивної світової спільноти. Війна українського народу проти російських загарбників від першого дня цього вторгнення триває на багатьох фронтах: військовому, дипломатичному, волонтерському та інформаційному. Особливої актуальності в її ході набув фронт юридичної війни. Будь-яка війна зазвичай закінчуються юридичними наслідками: змінами в системі організації світового порядку, покаранням міжнародних злочинців та держав-агресорів тощо. І тут важлива роль відводиться провідним міжнародним правовим інституціям, до яких відноситься і Європейський суд з прав людини. Мета статті полягає у висвітленні діяльності Європейського суду з прав людини за умов російської агресії проти України. Встановлено, що з метою захисту порушених прав людини, закріплених у КЗПЛ, та надання вчиненим злочинам відповідної правової оцінки, українська держава та громадяни України звертається до ЄСПЛ. Визначено, що в основі діяльності ЄСПЛ було покладено англосаксонський механізм судового прецеденту, який з одного боку, значно підсилюється необхідністю забезпечення належної імплементації та реалізації в Україні норм Конвенції від 1950 р., з другого боку практикою її застосування Європейським судом з прав людини. При цьому, ЄСПЛ неухильно дотримується доктрини фактичної обов'язковості своїх раніше прийнятих рішень. Автор доходить висновку, що ЄСПЛ є однією із провідних інституцій, які приймають активну участь у зборі доказів порушення російською федерацією прав людини та наданні цим злочинам відповідної правової оцінки. Незважаючи на той факт, що рф вже не є членом Ради Європи та ігнорує рішення ЄСПЛ, звернення до цієї

інституції буде мати важливі правові наслідки, зокрема, рішення ЄСПЛ можуть враховувати іншими міжнародними судами (до прикладу МС ООН, чи Міжнародним кримінальним судом), навіть саме визнання вчиненого рф злочину буде мати значення для жертв злочинів та подальшої ізоляції рф на міжнародній арені та сприятимуть наближенню до загальної перемоги України над державою-агресором.

Ключові слова: ЄСПЛ, російська агресія, відповідальність росії за агресію, права людини.

Вступ. Російське повномасштабне вторгнення, яке росія розпочала 24 лютого 2022 р. на територію України і злочини, які чинять російські загарбники на українських територіях викликали рішучий протест з боку всієї прогресивної світової спільноти. Війна українського народу проти російських загарбників від першого дня цього вторгнення триває на багатьох фронтах: військовому, дипломатичному, волонтерському та інформаційному. Однак, особливої актуальності в її ході набув фронт юридичної війни. Слід зазначити, що будь-яка війна зазвичай закінчуються юридичними наслідками: змінами в системі організації світового порядку, покаранням міжнародних злочинців та держав-агресорів тощо. І тут важлива роль відводиться провідним міжнародним правовим інституціям, до яких відноситься і Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Правовою основою діяльності ЄСПЛ є «Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод» (далі – КЗПЛ) від 1950 р. На сьогодні, зазначений міжнародно-правовий документ відображає колективне розуміння універсальних моральних і правових норм для населення всієї Європи. Стаючи учасницями Конвенції, держави повинні забезпечити кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права, передбачені в правових положеннях Конвенції. Ратифікувавши Конвенцію 17 липня 1997 року, Україна тим самим визнала, що у відповідності до статті 46 цього документу, юрисдикція Європейського суду є обов'язковою на її території. Зазначена юрисдикція в першу чергу стосується питань тлумачення Конвенції, а також застосування і всебічної реалізації рішень ЄСПЛ органами державної влади.

Особливо це стало важливим і актуальним в сучасних умовах російської агресії щодо України, коли світовій спільноті стали відомі факти масового винищення мирних жителів, в тому числі і дітей, російськими окупантами. Тому, з метою захисту порушених прав людини, закріплених у КЗПЛ, та надання вчиненим злочинам відповідної правової оцінки, українська держава та громадяни України звертається до ЄСПЛ.

Ступінь дослідження теми. Проблематиці діяльності Європейського суду з прав людини у здійсненні правосуддя приділялася увага у наукових роботах В. Г. Буткевича, О. В. Дзери, Т. І. Дудаш, М. Карт-Фріска, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика, В. П. Паліюка, С. П. Рабіновича, Р. Рісдала, Р. Б. Сабодаша, С. В. Шевчука та інших науковців.

Так, Р. А. Майданик приділив значну увагу дослідженню діяльності ЄСПЛ у цивільно-правових відносинах [12]. Питання формування сучасного цивільного права в Україні на основі практики ЄСПЛ досліджує у своїй статті Р. Б. Сабадаш [17]. Проблеми правової природи ЄСПЛ досліджує Т. І. Дудаш [6]. Зокрема зазначена дослідниця звернула увагу на питання правового прецеденту, який лежить в основі юридичної практики ЄСПЛ. С. В. Шевчук [22] займається дослідженням процесу впливу рішень ЄСПЛ на вітчизняну правову систему. Проблеми використання рекомендацій ЄСПЛ у практиці вітчизняної правової системи досліджував у своїй дисертації Н. М. Сергієнко [18].

Однак, незважаючи на значний науковий доробок з досліджуваної теми, проблема діяльності ЄСПЛ у сфері надання правової оцінки російських злочинів в ході російського повномасштабного вторгнення є новою і на сьогоднішній день недостатньо дослідженою.

Виходячи з вищезазначеного, в пропонованій статті автор **ставить за мету** дослідити діяльність ЄСПЛ в контексті міжнародно-правової оцінки російської агресії проти України.

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи сутність механізму діяльності ЄСПЛ, слід зазначити, що до його компетенції входить розгляд двох категорій скарг: міждержавних справ (ст. 33 ЄКПЛ) та індивідуальних скарг (ст. 34 ЄКПЛ). Переважна більшість звернень, що надходять до ЄСПЛ, це індивідуальні скарги, що направляються приватними особами або групами приватних осіб. Суб'єктом права на подачу заяви по міждержавній справі, так само як і відповідачем у такій справі, може бути тільки держава учасник ЄКПЛ (ст. 33 ЄКПЛ). Згідно ст. 34 ЄКПЛ, з індивідуальною скаргою до ЄСПЛ можуть звернутися будь-які фізичні особи, будь-які неурядові організації або будь-які групи осіб, які стверджують, що вважають себе потерпілими від порушення однією з держав учасників Конвенції прав і свобод людини, гарантованих ЄКПЛ або Протоколами до неї. Відповідно, відповідачем у такій справі, може бути тільки держава-учасник ЄКПЛ [7].

Поряд з цим, до компетенції ЄСПЛ входять такі дії: тлумачити основні положення КЗПЛ; встановлювати факт того, що будь-яке порушення в певній державі носить масовий характер через системність проблеми, у зв'язку, з чим наказувати цій державі вжити заходів щодо виправлення цього недоліку; розглядати запит комітету міністрів Ради Європи з питання про те, чи не порушила держава-відповідач своє зобов'язання по виконанню постанов (рішень) ЄСПЛ; давати тлумачення раніше винесеної постанови на запит Комітету Міністрів Ради Європи; виносити Консультативні висновки про тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод, з питань, не пов'язаних з розглядом справ [11, с. 235–238].

Якщо детально проаналізувати практику Європейського суду, то можна побачити, що досить часто Суд у винесенні рішень звертається до своєї попередньої практики. У науковому аспекті це становить інтерес для дослідження. Зокрема, досить важливо проаналізувати таку практику на

відповідність принципу *stare decisis*, який притаманний англосаксонській правовій системі та в правовому сенсі означає, що суди дотримуються попередніх рішень (прецедентів) та не порушують заново вже урегульовані судовою практикою питання. Принцип *stare decisis* є основою прецедентного права [10]. Зазначений принцип вказує, на усталеність практики дотримання судами попередніх рішень та відмову від урегулювання питань, вже врегульованих судовою практикою раніше [23, р. 128].

На сьогоднішній день, дослідження вітчизняною правовою наукою питань судового прецеденту в діяльності ЄСПЛ значно підсилюється з одного боку необхідністю забезпечення належної імплементації та реалізації в Україні норм Конвенції з прав людини і основоположних свобод від 1950 р., з другого боку практикою її застосування Європейським судом з прав людини. При цьому, ЄСПЛ неухильно дотримується доктрини фактичної обов'язковості своїх раніше прийнятих рішень. Визнаючи формальну відсутність доктрини прецеденту, Європейський суд, тим не менше, послідовно дотримується своєї попередньої практики. При цьому, Суд неодноразово вказував: «Хоча Суд формально і не зобов'язаний дотримуватися своїх раніше прийнятих рішень, однак він не повинен відступати без поважних причин від прецедентів, визначених у його попередніх рішеннях в інтересах правової визначеності, передбачуваності та рівності перед правом» [16].

Щодо правозастосовної діяльності ЄСПЛ, то тут ми погоджуємося з позицією Т. І. Дудаш, який зазначає, що рішення Європейського суду в цій сфері необхідно розглядати як правоконкретизуючий прецедент, а саме як правозастосовний акт, в якому конкретизуються норми Конвенції (враховуючи критерій юридичної природи рішень), який має прецедентний характер власне для Суду і правотворче значення для правових систем держав-учасниць Конвенції. В якості обґрунтування своєї позиції автор звертає увагу на те, що рішення Європейського суду не містять юридичних норм чи принципів права, а лише формулюють правові позиції, які створюються в результаті конкретизації Конвенції. Крім того, Суд не пов'язаний своїми попередніми рішеннями з аналогічних справ і у разі необхідності може відступити від них з належною мотивацією зміни своєї позиції, що не дозволяє розглядати рішення Європейського суду як прецедент [6, с. 176].

У свою чергу, вітчизняні науковці О. Андрійченко та О. Чернецька зазначають, що необхідність застосування Конвенції та рішень Європейського суду у здійсненні правосуддя національними судами є очевидною за умови наявності в українському законодавстві прогалин у регулюванні прав людини та основоположних свобод, які визначені у Конвенції та протоколах до неї [1, с. 285]. Окрім цього, практика Європейського суду є необхідною для реалізації основних принципів Конвенції, оскільки нинішньому вітчизняному чинному законодавству вони не відомі (наприклад, «справедливий баланс», «справедлива сатисфакція» тощо).

Характеризуючи правову практику ЄСПЛ, слід зазначити, що в ній переважно застосовується правило *ratione materiae* – критерій прийнятності скарг, який полягає в тому, що скарга повинна відповідати основним положенням Конвенції. На думку Суду, право або свобода, про які йдеться, повинні гарантуватися та захищатися Конвенцією. До того ж Європейський суд зазначає, що хоча Конвенція повинна тлумачитися у світлі умов сьогодення, Суд не може на основі цього принципу вивести з Конвенції шляхом еволюційного тлумачення право, яке було б випущено під час підготовки документу [15].

Таким чином, Європейський суд не встановлює прав, які не були гарантовані Конвенцією, інакше кажучи, практика Суду не може вважатися джерелом права по відношенню до права Конвенції. Але аналіз конкретних судових рішень свідчить про те, що тлумачення Судом Конвенції встановлює нові правила поведінки для держав-учасниць. Звідси ми можемо зробити висновок, що рішення Європейського суду є особливою формою прецеденту, що створюється наднаціональним органом, і є обов'язковою для власне наднаціонального органу та держав-учасниць Конвенції.

Таку особливу форму прецеденту може бути використано ЄСПЛ і в наданні правової оцінки злочинам російської федерації на території України.

Як ми вже вище зазначали, російське повномасштабне вторгнення супроводжується небувалими звірствами, які чинять російські окупанти по відношенню до мирного населення України. Вже на початку квітня 2022 року світ дізнався про жахливі злочини. Так, наприкінці березня 2022 року в м. Бучі з'явилися перші докази численних звірств, вчинених загарбниками в період окупації цього міста. Особливо світова спільнота була вражена тілами 18 понівечених чоловіків, жінок та малолітніх дітей, що були знайдені у підвалі в перші дні після звільнення міста [24]. Огляд зазначених тіл виявив сліди катувань, зокрема відрізані вуха та вирвані зуби. В подальшому була виявлена велика кількість тіл убитих мирних жителів, які російські загарбники залишили на дорозі. Імовірно, деякі з людей загинули від російської вибухівки як приманки перед тим, як воєнні злочинці відступили [2].

Коментуючи вищезазначені злочини, міський голова м. Бучі А. Федорук зазначив, що на «сьогодні виявлено цілу братську могилу, в якій знаходилися останки 280 людей, а по вулицях міста залишилися лежати десятки трупів, деякі з яких із зав'язаними руками» [5].

Фотодокази побаченого журналістами після звільнення українською армією населених пунктів Буча, Гостомель, Ірпінь, Бородянка, Мотижин супроводжувалися в соціальних мережах гештегами #Bucha Massacre і #Putin Genocide, а самі злочини російської армії проти України та українців в населених пунктах Київської області отримали назву «Бучанська різанина». Оприлюднені факти російських звірств в Україні справили шокуючі враження на всю світову спільноту, а також призвели до того, що деякі

світлина Meta Platforms і Twitter були тимчасово закриті для перегляду, з поясненням, що подібне, мовляв, «порушує норми спільноти» і тим самим є контентом «делікатним» [9].

На початку квітня 2022 р. міністр закордонних справ України Д. Кулеба з метою оприлюднення масових злочинів російських військ по відношенню до українського населення, у своєму зверненні зазначив, що українська держава та український народ розраховують, що зібрані докази будуть обов'язково використані у міжнародних судах задля притягнення до відповідальності винних у звірствах [19]. Політик також зауважив, що «Бучанська різанина» була навмисною, і є прямим доказом того, що росіяни прагнуть знищити якомога більше українців, що само по собі є однією з ознак геноциду. В свою чергу, Президент України Володимир Зеленський, у своєму зверненні до всієї світової спільноти 3 квітня 2022 року, звинуватив російські війська і російське керівництво у скоєнні геноциду в місті Буча [2].

Керівник Офісу президента України Андрій Єрмак також у своєму виступі заявив, що те, що зробила Росія у Бучі, Ірпені, Гостомелі, Бородянці, а також робить у Маріуполі та на іншій окупованій українській території є справжнім геноцидом по відношенню до українського народу [13].

Науковий директор Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва О. Гарань заявив, що геноцид українського народу, який влаштували російські солдати, стане вироком для всієї російської федерації [2].

14 квітня 2022 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні». В цій постанові зазначалося, що дії, які були вчинені Російською Федерацією під час збройної агресії проти України, є не чим іншим як геноцидом проти українського народу [3]. Особливо акти геноциду в діях Росії, як видно із змісту цієї постанови, проявилися у вчиненні масових звірств в містах Буча, Бородянка, Гостомель, Ірпінь тощо.

Вже після оприлюднення перших фактів багаточисельних злочинів російських військ на окупованій ними українській території цілий ряд європейських парламентів, а саме Польщі, Латвії, Литви, Естонії тощо зробили відповідні політичні заяви. Так, парламент Латвії, разом з парламентом Естонії ухвалили 21 квітня 2022 року заяву, в якій визнає дії російських збройних сил і військово-політичного керівництва геноцидом проти українського народу та закликає підтримати розслідування цих злочинів. Зокрема у спільній їхній заяві зазначається, що «Російська Федерація здійснила акт геноциду по відношенню до мирного населення, в тому числі на тимчасово окупованих територіях, зокрема в містах Буча, Бородянка, Гостомель, Ірпінь і Маріуполь, а також в багатьох інших населених пунктах України. Вони полягають у вбивствах, викраденнях людей, депортації, позбавлення волі, тортурах і згвалтуваннях неповнолітніх, а також осквернення мертвих тіл» [9].

Загалом, у сфері правової політики, на сьогоднішній день, більшість політичних діячів країн прогресивного світу, оцінюють російські злочини

в Україні як акт геноциду, що може стати найбільшим у Європі з часів Другої світової війни.

Поряд з цим, 4 березня 2022 року Рада ООН з прав людини створила незалежну міжнародну комісію з розслідування геноциду українців. Окремо проводилися й інші розслідування.

Необхідно зазначити, що політика російського геноциду по відношенню до українського народу була проголошена В. Путіним у його відеозверненні від 24 лютого 2022 р. Так, для виправдання російської агресії він використав наратив: «Росія проводить спеціальну воєнну операцію проти націоналістів та неонацистів, які захопили владу в Українській державі, щоб захистити мешканців ДНР та ЛНР та саму Росію шляхом денацифікації та демілітаризації України». Необхідно зазначити, що під денацифікацією слід розуміти саме політику геноциду.

Особливо негативну реакцію всього прогресивного людства викликала стаття політтехнолога Тимофія Сергійцева «Що Росія повинна зробити з Україною?». Зазначена стаття була опублікована на сайті російського державного інформаційного агентства РІА Новини вже під час широкомасштабного російського вторгнення в Україну в 2022 році, коли світу стали відомі жертви масових звірств у Київській області [20].

Виходячи із змісту цієї статті, її автор фактично обґрунтовує політику геноциду щодо українців. Так Т. Сергійцев під «денацифікацією» розуміє деукраїнізацію та знищення українців як нації. Він зокрема стверджує, що «Україна, як показала історія, неможлива як національна держава, а спроби «побудувати» таку, закономірно призводять до нацизму. Українізм – штучна антиросійська конструкція, не має власного цивілізаційного змісту, підлеглий елемент чужої цивілізації» [20].

Далі путінський політтехнолог зазначає, що для того, щоб «денацифікувати Україну», дебандеризації буде самої по собі недостатньо, бандерівський елемент є лише виконавцем і ширмою, маскуванню для європейського проекту нацистської України. Тому денацифікація України – це і її неминуча деукраїнізація та деєвропеїзація».

З метою денацифікації України Т. Сергійцев пропонує здійснення наступних заходів:

- ліквідація будь-яких збройних формувань України та ЗСУ;
- знищення їхньої військової, інформаційної, освітньої інфраструктури;
- формування органів державної влади та міліції (оборони та правопорядку) на захоплених територіях, що ведуть каральні операції проти руху опору та підпільних українських груп;
- інсталяція російського інформаційного простору;
- вилучення навчальних матеріалів та заборона освітніх програм усіх рівнів, що містять українські ідеологічні установки;
- виявлення усіх прихильників незалежної Української держави;
- масові слідчі дії щодо встановлення персональної відповідальності за всенародний опір російському неоімперіалізму;

- масова люстрація, оприлюднення імен українських активістів;
- залучення носіїв української національної ідентичності до примусової праці щодо відновлення зруйнованої інфраструктури в порядку покарання за проукраїнську діяльність (з-поміж тих, до кого не буде застосовано страту або позбавлення волі);
- прийняття на місцевому рівні при кураторстві Росії первинних нормативних актів деукраїнізації «знизу», заборона всіх видів та форм відродження української національної ідеології;
- встановлення меморіалів, пам'ятних знаків, пам'ятників зрадникам і колаборантам України та російським окупантам;
- включення комплексу російських неоімперських норм до конституції нових квазідержавних маріонеткових утворень (так званих народних республік);
- створення постійно діючих органів щодо деукраїнізації народу України тощо [20].

Таким чином, виходячи з вищезазначеного, є цілком очевидним те, що автор статті, крім національного і етнічного, підтримує і фізичне винищення українців. При цьому громадян України, які стали на захист своєї держави в статті пропонується якнайбільше знищувати на полі бою, а цивільне населення повинно по максимуму пережити весь тягар війни.

Коментуючи зміст цієї статті, Президент України Володимир Зеленський зазначив, що ця стаття буде одним з доказів для майбутнього трибуналу [20].

В свою чергу, українська омбудсменка Людмила Денісова також прокоментувала статтю російського видання, зауваживши, що ненависть до кожного українця стала національною ідеєю росіян. «Оприлюднюючи на російських державних сайтах відкриті заклики до здійснення відкритого геноциду українців, Російська Федерація відкрито перейшла до риторики нацистських злочинців, а ненависть до кожного українця стала національною ідеєю – знищення України та її населення», – повідомляла Денісова [4].

За таких умов, Європейський суд з прав людини є надією українського суспільства на досягнення справедливості на міжнародному рівні і притягнення до відповідальності Росії за масові порушення прав людини на території України, починаючи з 2014 року. Тут лише зазначимо, що за вісім років війни Україна подала десять міждержавних заяв проти Росії, які наразі об'єднані судом у п'ять справ, що стосуються різних періодів конфлікту та різних аспектів порушень прав людини [8].

Поряд з цим, окрім міждержавних справ тисячі українців, які стали жертвами війни в Україні також звертаються до ЄСПЛ. Точна кількість таких поданих заяв наразі невідома, але станом на жовтень 2021 року за даними Суду на розгляді перебувало 8 764 індивідуальних заяв щодо подій на Сході України та в Криму [21]. Але, враховуючи те, що масштаби порушень прав людини через агресію Росії в Україні після 24 лютого 2022 збільшилася в десятки разів, ЄСПЛ у своїй роботі зіштовхнеться із рядом

складнощів у процесі розгляду справ щодо збройного конфлікту в Україні. До цих складнощів відносимо перш за все: величезне навантаження через наплив індивідуальних заяв; наявність «юридичних» питань щодо майбутнього розгляду таких заяв, які полягатимуть у відмові участі Росії у розгляді справ, та невиконання нею рішень, які будуть у майбутньому винесені ЄСПЛ.

Після початку російського вторгнення на територію України Міністерство юстиції нашої держави 28 лютого 2022 р. подало до ЄСПЛ запит, який було Судом повністю задоволено. Зокрема, Суд зобов'язав Росію утриматися від військових атак на цивільних осіб і цивільні об'єкти, а також негайно забезпечити безпеку медичних установ, персоналу та транспортних засобів швидкої допомоги на території, що піддається нападу або в облозі російських військ. Згодом Суд розширив ці заходи та додав, що Росія повинна забезпечити безперешкодний доступ цивільного населення до безпечних шляхів евакуації, медичної допомоги, продовольства та інших необхідних товарів, швидке та безперешкодне проходження гуманітарної допомоги та пересування гуманітарних працівників.

23 серпня 2022 року Міністерство юстиції України подало другий терміновий запит до ЄСПЛ із вимогою зобов'язати Росію:

- забезпечити права українських військовополонених, включаючи не проведення будь якого «трибуналу»;
- надати інформацію про умови та місце утримання українських захисників та забезпечити їм доступ до медичної допомоги [8].

Правда, хоча обидва запити були задоволені Судом і є обов'язковими до виконання для Росії, проте жодне з цих рішень Росія не виконала.

Наприкінці лютого 2022 р. ЄСПЛ у якості виняткового кроку оголосив про призупинення усіх процесів та комунікацій, які вимагали би відповіді або дій з боку українського уряду[21]. Це безпрецедентне рішення, процедури для якого досі не були передбачені, ухвалене 2 березня за запитом українського уряду. Цей запит надійшов від Міністерства юстиції України 24 лютого 2022 р., у перший день російського вторгнення. У цьому запиті, Київ просив «призупинити розгляд справ, що стосуються України». У відповідь ЄСПЛ у своєму рішенні застосував ще ширші послаблення. А саме, розгляд буде призупинений щодо «справ проти України», а не «стосовно України»; це означає, що вивчення документів, доказів тощо у справі «України проти Росії», у тому числі винесення рішення про російські злочини проти українського населення, триватимуть [8].

Слід зауважити, що 16 вересня 2022 року – останній день, коли російська федерація вважалася учасницею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод після рішення про її виключення з Ради Європи у березні 2022 року через повномасштабне вторгнення в Україну. Водночас це жодним чином не рятує рф від відповідальності за скоєні злочини, адже Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) має компетенцію розглядати заяви про порушення росією прав людини, які відбулись до 16 вересня

2022 року. «Суд зберігає компетенцію розглядати заяви проти Російської Федерації щодо її дій або бездіяльності, які можуть становити порушення Конвенції, за умови якщо вони сталися до 16 вересня 2022 року» [25]. 23 червня 2022 року Урядом України подано до ЄСПЛ міждержавну заяву проти росії щодо ряду найважчих порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. З огляду на масштаби та триваючу збройну агресію Міністерством юстиції щоденно збираються численні докази звірств російської федерації та подаються доповнення до суду [26].

Висновки. Після початку російського повномасштабного вторгнення ЄСПЛ як міжнародно-правова інституція здійснює свою роботу щодо розгляду питань про відповідальність росії за порушення закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. В основі діяльності ЄСПЛ було покладено англосаксонський механізм судового прецеденту, який з одного боку, значно підсилюється необхідністю забезпечення належної імплементації та реалізації в Україні норм Конвенції від 1950 р., з другого боку практикою її застосування Європейським судом з прав людини. При цьому, ЄСПЛ неухильно дотримується доктрини фактичної обов'язковості своїх раніше прийнятих рішень. Зазначений правовий механізм може бути використаний ЄСПЛ щодо ситуації в Україні.

ЄСПЛ є однією із провідних інституцій, які приймають активну участь у зборі доказів порушення російською федерацією прав людини та наданні цим злочинам відповідної правової оцінки. Незважаючи на той факт, що рф вже не є членом Ради Європи та ігнорує рішення ЄСПЛ, звернення до цієї інституції буде мати важливі правові наслідки, зокрема, рішення ЄСПЛ можуть враховувати іншими міжнародними судами (до прикладу МС ООН, чи Міжнародним кримінальним судом), навіть саме визнання вчиненого рф злочину буде мати значення для жертв злочинів та подальшої ізоляції рф на міжнародній арені та сприятимуть наближенню до загальної перемоги України над державою-агресором.

Література:

1. Андрійченко О., Чернецька О. Практика європейського суду з прав людини у здійсненні правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №4. С. 284–288.
2. Бучанська різанина: російська армія звірствувала в передмісті Києва, кадри жаху сколихнули увесь світ. (2022) ТСН.ua (укр.). 4 квітня 2022 р. URL: <https://tsn.ua>
3. Верховна Рада прийняла Постанову про «Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні».(2022). URL: <https://www.rada.gov.ua>
4. Денісова Л. Росія через державні ЗМІ виправдовує етноцид українців. Денісова. Факти. 4 квітня 2022 р. <https://www.ukr.net/politics>
5. Депортація українців: жорстокість, військовий конвой, втрата рідної домівки (2022). URL:<http://www.golos.com.ua>

6. Дудаш Т. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини (загальнотеоретичний аспект). *Право України*. 2010. № 2. С. 173–179.
7. Європейська конвенція з прав людини з поправками, внесеними протоколами № 11 та 14 з моменту його набуття чинності 1 червня 2010 року. URL: <https://www.coe.int/compass>
8. ЄСПЛ призупинив розгляд усіх скарг, поданих проти України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua>
9. Збирати докази геноциду Путіна щодо українців необхідно – правознавці (2022). Дзеркало тижня. URL: <https://zn.ua>
10. Кросс Р. Прецедент в англійском праве / пер. с англ. М., 1985. 245 с.
11. Лутковська В.В. Судова практика Європейського суду з прав людини. Рішення щодо України / В. В. Лутковська (відп.ред.). К.:Праксіс, 2005. 480 с.
12. Майданик Р.А. Цивільне право: Загальна частина. Т. I. Київ: Алерта, 2012. 472 с.
13. Нужен трибунал! Украина призвала мир отреагировать на преступную анексию РФ украинских областей. <https://www.obozrevatel.com>
14. Рада визнала режим РФ нацистським та заборонила символіку агресора (2022). Українська правда (укр.). URL: <https://www.pravda.com.ua>
15. Рішення Великої палати у справі «Броньовські проти Польщі» від 22 червня 2004 року, заява № 31443/96. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/SO1119> (дата звернення: 17.03.2019).
16. Рішення Суду *Charmann v. the United Kngdom* (2001), para.70; *l.v.the United Kingdom* (2002), p. 54.
17. Сабодаш Р. Б. Практика Європейського суду з прав людини як джерело цивільного права України. *Наше право*. 2013. № 9. С. 140–145.
18. Сергієнко Н. М. Застосування норм міжнародного права органами конституційної юрисдикції (європейський досвід) [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Н. М. Сергієнко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2004. 234 с.
19. США з високою вірогідністю офіційно визнає дії РФ геноцидом. Нуланд (2022). URL: <https://www.eurointegration.com.ua>
20. У кремлівському ЗМІ вийшла стаття, де відкрито обґрунтовується необхідність геноциду в Україні (2022). 24 Канал (укр.). URL: <https://24tv.ua/kremlivskiy-z..>
21. Чому Європейський суд з прав людини залишається ключовою інституцією правосуддя для України щодо притягнення Росії до відповідальності. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/chomu-yeuropeyskyu-s>
22. Шевчук С. В. Судовий прецедент у діяльності Європейського Суду з прав людини та його вплив на правову систему України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. № 5 (67). С. 114–115.
23. Gerards J., Fleuren J. Implementation of the European Convention on Human Rights and of the judgments of the ECtHR in national case-law. A comparative analysis. 2014. 455 p.
24. Russian Actions In Bucha ‘Not Far Short Of Genocide’, Says Boris Johnson (2022). Huff Post UK. April 6 2022 p.
25. Росія вже не у ЄСПЛ. Що буде зі справами України проти РФ. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62926473>
26. Десятий позов проти росії в ЄСПЛ – справа про колективне гарантування прав та свобод людини у Європі <https://www.kmu.gov.ua/news/desiatyi-pozov-proty-rosii-v-iespl-sprava-pro-kolektyvne-harantuvannia-prav-ta-svobod-liudyny-u-ievropi>

Karpova K., Andreichenko S. Activities of the European Court of Human Rights in the context of Russian aggression against Ukraine

Summary. The Russian full-scale invasion, which Russia launched on February 24, 2022, on the territory of Ukraine and the crimes committed by the Russian invaders on the Ukrainian territories caused a strong protest from the entire progressive world community. The war of the Ukrainian people against the Russian invaders has been going on since the first day of this invasion on many fronts: military, diplomatic, volunteer and informational. The front of the legal war gained special relevance in its course. Any war usually ends with legal consequences: changes in the system of organization of the world order, punishment of international criminals and aggressor states, etc. And here an important role is given to the leading international legal institutions, the European Court of Human Rights. The purpose of the article is to highlight the activities of the European Court of Human Rights under the conditions of Russian aggression against Ukraine. It has been established that in order to protect the violated human rights enshrined in the ECHR and to give the committed crimes an appropriate legal assessment, the Ukrainian state and citizens of Ukraine turn to the ECHR. It was determined that the basis of the activity of the ECtHR was the Anglo-Saxon mechanism of judicial precedent, which, on the one hand, is significantly strengthened by the need to ensure the proper implementation and realization of the norms of the 1950 Convention in Ukraine, and on the other hand, by the practice of its application by the European Court of Human Rights. At the same time, the ECtHR steadfastly adheres to the doctrine of factual binding of its previously adopted decisions. The author concludes that the ECtHR is one of the leading institutions that take an active part in gathering evidence of violations of human rights by the Russian Federation and providing these crimes with an appropriate legal assessment. Despite the fact that the Russian Federation is no longer a member of the Council of Europe and ignores the decisions of the ECtHR, an appeal to this institution will have important legal consequences, in particular, decisions of the ECtHR may be taken into account by other international courts (for example, the ICJ or the International Criminal Court), even the very recognition of the crime committed by the Russian Federation will be important for the victims of crimes and further isolation of the Russian Federation in the international arena and will contribute to the approach to the general victory of Ukraine over the aggressor state.

Key words: ECtHR, Russian aggression, Russia's responsibility for aggression, human rights.

МІЖНАРОДНЕ МОРСЬКЕ ПРАВО

УДК 341.225.5:341.123:(504.7:551.556.42)
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.28.03>

ЄРЕМЕНКО К. С.,
аспірантка кафедри морського та митного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛЯЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ІМО ТА ООН У ПИТАННІ СКОРОЧЕННЯ ВИКИДІВ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню реляційної взаємодії між Міжнародною Морською Організацією та Організацією Об'єднаних Націй у питанні скорочення викидів парникових газів від міжнародного судноплавства та питанню пом'якшення наслідків зміни клімату. Автором було проаналізовано історичні передумови та перші кроки ІМО у напрямку скорочення шкідливих викидів в атмосферне повітря з судів.

В статті була проаналізована Рамкова Конвенція ООН щодо зміни клімату, з урахування юридичного підґрунтя прийняття останньої та проведено детальний аналіз впливу кліматичних цілей Кіотського протоколу до РКЗК ООН на стратегію ІМО зі скорочення викидів парникових газів з судів. В статті визначається позиція ІМО щодо впровадження кліматичних норм у морську галузь. Особлива увага приділяється ініціативі ІМО щодо очолення боротьби зі скорочення викидів парникових газів від міжнародного судноплавства. У публікації обґрунтовується позиція ІМО щодо особливостей реагування на проблему зміни клімату, як на одне зі своїх стратегічних напрямків, а не як на зобов'язання згідно зі статтею 2 (2) Кіотського протоколу.

Автором було визначено вплив Паризької угоди до РКЗК ООН на Першочергову стратегію ІМО зі скорочення викидів парникових газів з судів. А також в публікації було розглянуто три рівні амбіції ІМО щодо скорочення викидів парникових газів від міжнародного судноплавства. У статті було визначено роль впровадження технологічних інновацій у морську галузь, на шляху досягнення глобальної мети щодо скорочення викидів парникових газів та пом'якшенню кліматичних змін Землі.

Особлива увага в статті була приділена характеристиці таких понять як: «режимні комплекси», «перевантаження норм», «інституційне перевантаження» та «реляційна взаємодія». Особливе місце у даному дослідженні займає взаємодія кліматичного та морського правових режимів. В статті було визначена роль міжнародних організацій (ІМО та ООН) в рамках режимних комплексів. Автор дійшов позитивного висновку стосовно характеру

реляційної взаємодії між ІМО та ООН, а також висловив власні міркування стосовно можливих конкурентних взаємовідносин між останніми.

Ключові слова: ІМО, ООН, зміна клімату, скорочення викидів парникових газів, реляційна взаємодія, режимні комплекси, РКЗК ООН, Кіотський протокол, Паризька угода, Першочергова стратегія ІМО.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть у світі популяризується тенденція щодо тотальної боротьби з процесом глобального потепління. У зв'язку з чим спостерігається підвищення рівня обізнаності суспільства та усвідомлення субсидіарної відповідальності за забруднення навколишнього природного середовища. Як один з головних елементів впливу на процес пом'якшення кліматичних змін Землі, є зменшення викидів парникових газів в атмосферне повітря.

Міжнародна морська організація (Далі – ІМО), що являється спеціалізованим агентством Організації Об'єднаних Націй (Далі – ООН), згідно зі своїм мандатом, являється ключовою міжнародною організацією, яка займається врегулюванням питань пов'язаних з судноплавством. В тому числі мандатом ІМО охоплюється захист та збереження навколишнього природного середовища, як морського так і атмосферного. З метою реалізації останнього, ІМО здійснює фактичне скорочення викидів парникових газів від міжнародного судноплавства.

Так як морське право являється комплексною галуззю права, що містить в собі норми інших галузей права, в тому числі і норми екологічного та права зміни клімату, важливо зазначити, що морське, екологічне та право зміни клімату розвивалися окремо, як самостійні правові режими, однак без чітких меж розмежування.

До 2000-х років таке явище, як взаємодія різних правових режимів було прийнято називати «перенавантаження норм» та «інституційним переважанням» [1; С. 3], однак завдяки спеціалістам в області міжнародного права була розроблена теорія під назвою «regime complexes» (Далі – режимні комплекси), що характеризується як «сукупність частково неієрархічних та перекриваючих один одного інститутів, що включає в себе більш ніж одну міжнародну угоду чи орган» [1; С. 4]. Я погоджуюся з позицією Габриєли Аргуельо, що межі правових режимів мають бути відносно відкриті для інших режимів та не мають бути фіксованими. Такі особливості режимів дають змогу на розширення меж регулювання, скорочують наявні прогалини та стимулюють подальший розвиток інститутів. Щодо недоліків такої взаємодії, то це відсутність заздалегідь узгодженої ієрархії, у зв'язку з чим керування здійснюється за горизонтальною моделлю управління. Взаємовідносини в рамках такої взаємодії також можуть призводити до конкуренції між органами прийняття рішень і як наслідок до конфліктних аспектів щодо мандату управління [1; С. 5].

Варто зазначити, що ключове місце у взаємовідносинах в рамках режимних комплексів займають міжнародні організації, адже саме вони

забезпечують бюрократичні механізми повсякденної співпраці в останніх. На сьогоднішній день співпраця організацій з різними режимами являється стандартною практикою, а таке явище називає «relational interactions» (Далі – реляційна взаємодія) [1; С. 7].

В рамках даного дослідження ключовими міжнародно-правовими організаціями являються – ІМО, як основна правостановлююча організація з питань міжнародного судноплавства, та ООН як ключова міжнародна організація з питань розвитку співпраці, підтримки миру та безпеки між державами. Так як Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), являється ключовою міжнародною організацією, що займає активну позицію у процесі становлення правової регуляції міжнародних правовідносин, взаємодія режимних комплексів є неминучим явищем у процесі становлення нових міжнародних інститутів. В питаннях захисту навколишнього середовища, пом'якшення зміни клімату та скорочення викидів парникових газів, ООН займає лавру першості та являється ініціатором впровадження правостановлюючих норм на рівні міжнародного врегулювання.

Актуальність останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день питання реляційної взаємодії між ІМО та ООН щодо скорочення викидів парникових газів від міжнародного мореплавства та питання взаємодії режимів права зміни клімату та морського права є недостатньо дослідженою. Здебільшого окреслену проблематику досліджують зарубіжні вчені, серед яких Габриєла Аргуельо, Беін П.Керр, Данофф та інші.

Отже, виходячи з вищезазначеного **метою статті** є дослідження характеру реляційної взаємодії між ІМО та ООН щодо питання скорочення викидів парникових газів від міжнародного судноплавства. А також надання правового аналізу меж взаємодії режимного комплексу морського права та права зміни клімату.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує думка, що процес скорочення викидів парникових газів з судів було розпочато лише з моменту прийняття Додатку VI до МАРПОЛ, однак це не зовсім вірно, адже в кінці 1960-х років Рада Міжурядової морської консультативної організації розглядала можливість прийняття стандартів зі зниження забруднення повітря з судів та навіть співпрацювала у цьому напрямку з іншими міжнародними організаціями. Як відомо, питання забруднення повітря з судів було на порядку денному організації, що згодом призвело до прийняття МАРПОЛ. Але питання забруднення повітря було виключено з порядку денного ІМО, що залишило дане питання поза порядком денним більш ніж на декілька десятиліть. Навіть коли питання забруднення повітря від діяльності судів знову привертало увагу, обов'язки щодо скорочення та контролю за забрудненням повітря, скоріше призводили до змін в екологічному законодавстві ніж у морському [1; С. 10].

Зокрема, прийняття таких ключових конвенцій, як Стокгольмська Декларація з проблем навколишнього середовища (1972 р.), Конвенція ООН про транскордонне забруднення повітря на великій відстані (1983 р.),

що в наступному була доповнена юридично обов'язковими Протоколами, Віденська конвенція (1987 р.), Монреальський протокол (1987 р.) та Рамкова Конвенція ООН зі Зміни Клімату (1992 р.), що в подальшому була доповнена юридично обов'язковими протоколами, мали ключове значення для формування сучасної стратегії ІМО зі скорочення викидів парникових газів з судів. Саме юридичні зміни поза межами морського права стали каталізатором регулятивної реакції всередині ІМО [1; С. 11].

В кінці 1980 років завдяки зусиллям Норвегії при підтримці країн Балтики та декількох учасників Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані було прийнято рішення повернути питання регулювання забруднення повітря на порядок денний в ІМО. Цього разу питання забруднення повітря з судів, мало успіх та у 1991 році Асамблея ІМО прийняла резолюцію А.719(17) щодо попередження забруднення повітря з судів, де чітко визнавала Конвенцію про транскордонне забруднення повітря на великі відстані та Монреальський протокол. Після чого у 1997 році було прийнято проект Додатку VI МАРПОЛ, що був підготовлений Комітетом ІМО щодо захисту морського середовища (Далі – КЗМС) та Комітетом з безпеки на морі [1; С. 10–11].

Щодо питання зміни клімату, то на міжнародній арені воно завжди мало спірний характер, адже як зазначає Бойл и Редгвелл, проблема зміни клімату характеризується більше як політична та економічна проблема, а ніж юридична. Адже питання зміни клімату зачіпає спірні аспекти щодо економічного росту [1; С. 11]. Однак не дивлячись на політичні розбіжності в економічних аспектах регулювання питання зміни клімату, під егідою ООН було прийнято Рамкову конвенцію Організації Об'єднаних Націй щодо зміни клімату (далі – РКЗК ООН), яка мала значний вплив на формування стратегії ІМО у боротьбі із забрудненням повітря та попередженням зміни клімату. Не зважаючи на те, що на перший погляд кліматичні угоди не обтяжують ІМО юридичними зобов'язаннями, (адже ІМО не є учасником РКЗК ООН) саме РКЗК ООН та Протоколи до неї можна вважати найбільш важливим кліматичним документом для морської галузі. Адже з 1990 року ІМО почала досліджувати питання викидів парникових газів від міжнародного судноплавства та закликати держави добровільно приймати скорочувальні заходи, з можливістю подальшого введення останніх як загальнообов'язкових правил [2; С. 130].

Варто зазначити, що підґрунтям прийняття РКЗК ООН була публікація першої доповіді МГЕЗК (1990 р.), яка визначала реальну оцінку проблеми глобального потепління. В рамках узагальнюючої доповіді кліматологами були спрогнозовані сценарії зміни клімату та визначені наслідки останніх. Відповідні напрацювання МГЕЗК були відображені у положеннях конвенції, де було визначено основні принципи та всезагальні зобов'язання у напрямку стабілізації кліматичної системи Землі, за рахунок встановлення рівня концентрації парникових газів, таким чином, аби не допустити небезпечного антропогенного впливу на неї [3; С. 15]. Однак у

зв'язку з тим, що РКЗК ООН не містила конкретних, юридично обов'язкових зобов'язань та правових механізмів реалізації визначеної ними мети, логічним було прийняття Кіотського протоколу до РКЗК ООН 1997 року (Далі – Кіотський протокол), який є обов'язковим для країн-учасниць РКЗК ООН, так як являється невід'ємною частиною останнього.

Після того як ІМО було прийнято додаток VI до МАРПОЛ (1997 р., вступив в силу 2005р.), який було озаглавлено «Правила попередження забруднення атмосфери з судів» [4], ІМО закликала КЗМС розробити стратегію скорочення викидів парникових газів для судноплавства, спираючись на статтю 2(2) Кіотського протоколу [2; С. 130] яка передбачає, що «сторони, включені в додаток I, прагнучи до обмеження чи скорочення викидів парникових газів, не врегульованих Монреальським протоколом, в результаті використання бункерного палива при авіаційних та морських перевезеннях, діючи через Міжнародну організацію цивільної авіації та Міжнародну морську організацію відповідно» [5].

Кіотським протоколом не передбачені напрямки реалізації відповідної стратегії для морської галузі, однак забезпечення практичної реалізації зменшення викидів парникових газів від міжнародного мореплавства було покладено на ІМО. У свою чергу ІМО будучи мотивованою бажанням зберегти свою ключову позицію у питаннях судноплавства та з метою уникнення односторонніх дій збоку держав чи регіональних організацій, взяла на себе добровільний обов'язок щодо введення в дію глобальних правил по скороченню викидів парникових газів від міжнародного судноплавства [2; С. 130]. А Додаток VI до МАРПОЛ, стає єдиним засобом впливу на світове мореплавство у питанні скорочення викидів парникових газів з судів.

Хоча ІМО не має юридичного обов'язку щодо виконання цілей Кіотського протоколу, однак стратегія ІМО щодо скорочення викидів парникових газів з судів відображає головні ідеї кліматичних цілей ООН. Взаємодіє, що склалися між ІМО та ООН можна назвати реляційною взаємодією. З метою обґрунтування визначеної позиції необхідним є аналіз діяльності ІМО у напрямку скорочення викидів парникових газів з судів та кліматичних цілей ООН, що передбачені Протоколами до РКЗК ООН.

Перш за все варто зазначити, що Додатком VI до МАРПОЛ було визначено основні напрямки скорочення антропогенних викидів в сфері морського транспорту, а саме – озоноруйнівні речовини, окисли азоту (NO_x), окисли сірки (SO_x) та легкі органічні сполуки (ЛОС) [4]. Відповідні види антропогенних викидів не регулюються Монреальським протоколом, як того вимагає одна з цілей Кіотського протоколу.

З 2010 року ІМО розпочала новий етап розвитку суднобудування із застосуванням принципів енергоефективного використання енергії. У липні 2011 року було прийнято загальнообов'язкові правила для підвищення енергоефективності міжнародних морських перевезень, а саме – Індекс проектування енергоефективності (Далі – EEDI) для нових судів, та План керування енергоефективністю судів (Далі – SEEMP) для всіх пра-

цюючих судів [6]. Завдяки впровадженню відповідних правил енергоефективності відбувається перехід на альтернативні та відновлювальні джерела енергії, а також здійснюється розробка екологічно безпечних технологій в тому числі технологій поглинання антропогенних викидів. Відповідні правила відображають наступну ціль Кіотського протоколу, щодо «підвищення енергоефективності використання енергії...»

Важливо відмітити, що ІМО регулярно проводить моніторинг показників антропогенних викидів від міжнародного мореплавства і регулярно звітує перед Допоміжним органом консультування по науковим та технічним аспектам (Далі – ДОКНТА) РКЗК ООН. Доповіді проводяться згідно з резолюцією А.963 (23) Асамблеї, відповідно пункту порядку денного «Викиди від палива, що використовується для міжнародної авіації та морських перевезень» щодо виконаних робіт у напрямку зменшення викидів від міжнародних перевезень [6]. Наради ДОКНТА РКЗК ООН слугують для вирішення методологічних питань пов'язаних з оцінкою, компіляцією та представленням даних по викидам парникових газів.

Серед цілей Кіотського протоколу важливе місце займає «скорочення та усунення ринкових диспропорцій, впровадження різноманітного роду засобів стимулювання...» [4]. У свою чергу ІМО, для усунення ринкових диспропорцій, було прийнято рішення про створення кореспондентної групи, діяльність якої була спрямована на розробку методології визначення наявності мазуту, за підсумком діяльності якої було прийнято 18 Правило Додатку VI МАРПОЛ «Наявність та якість судового палива» [4], а згодом була створена обов'язкова система збору даних щодо споживання судового мазуту. Щодо стимулюючих заходів, то стратегія ІМО передбачає заходи як імперативного так і диспозитивного характеру (наприклад – вільний вибір енергоефективний технологій чи альтернативного виду палива, портові збори, торгівля викидами тощо).

Наступна ціль Кіотського протоколу передбачає «розвиток співробітництва, підтримка розповсюдження досвіду, обмін інформацією та технологіями...» [4]. Так як, міжнародна морська діяльність відіграє виключно важливу роль у сприянні світової торгівлі, як найбільш економічно вигідний та енергоефективний спосіб масового транспортування, мореплавство вносить вагомий внесок у процвітання як розвинених країн так і в розвиток країн, що розвиваються. Де на шляху реалізації енергоефективних технологій в останніх, існують перепони у якості технічної необізнаності та відсутності фінансової підтримки. У зв'язку з чим ІМО прийняло ряд керівних заходів, що направлені на сприяння обміну та передачі інноваційних технологій, які сприяють підвищенню прозорості та енергоефективності міжнародних морських перевезень. Під егідою ІМО було створено такі проекти як ІМО-Norway Green Voyage-2050, ІМО-Singapore NextGEN Initiative, The ІМО-EU MTCC Network [7] та інші, діяльність яких сприяє впровадженню енергоефективних, менш забруднюючих технологій у всій морській галузі. Варто зазначити, що з метою надання підтримки країнам, що розвиваються

ІМО, робить акцент на фінансовій підтримці таких країн, та на питаннях передачі енергоефективних технологій останнім.

Не зважаючи на те, що ІМО реалізує головні засади Кіотського протоколу у морську галузь, вона мала намір очолити боротьбу із викидами парникових газів від міжнародного судноплавства та показати, що Кіотський протокол не накладав на неї нормативних обмежень. А ІМО добровільно реагує на проблему зміни клімату та докладає зусиль для досягнення всезагальної мети реагуючи на проблему зміни клімату як на власне «стратегічне направлення». Таким чином, роль РКЗК ООН має бути другорядною та має доповнювати зусилля ІМО [2; С. 132].

Це судження підтверджує і Паризька угода РКЗК ООН (Далі – Паризька угода), адже на відміну від Кіотського протоколу, Паризька угода не накладає на ІМО задачу з вирішення проблеми викидів від бункерного палива. А посилання на ІМО та морський транспорт у фінальному варіанті тексту Паризької угоди було видалено з тексту для переговорів. Таким чином взаємозв'язок між ІМО та РКЗК ООН може стати більш слабким [1; С. 14]. Однак не зважаючи на відсутність юридичного зобов'язання, ІМО продовжує нарощувати свої можливості із регулювання питання щодо викидів парникових газів від міжнародного судноплавства. Тим самим підвищуючи своє становище у глобальній боротьбі зі зміною клімату.

На 69-й сесії КЗМС, Комітет привітав Паризьку угоду щодо зміни клімату та визнав її великим досягненням міжнародного співтовариства, а також визнав власну роль в скороченні викидів парникових газів та підкреслив дієвість вже застосованих заходів ІМО [6]. Беручи до уваги Паризьку угоду та її цілі, порядок денний ООН у сфері стійкого розвитку на період до 2030 року та її 13-ту Ціль стійкого розвитку «Прийняття термінових заходів із боротьби зі зміною клімату та його наслідками» [8, ст. 4] на 72-й сесії КЗМС, ІМО прийняла рішення про прийняття Initial IMO strategy on reduction of GHG emissions from ships (MEPC.304(72) – Початкової стратегії ІМО зі скорочення викидів парникових газів з судів (далі – Стратегія) [9; С. 173].

Стратегія являється фундаментом для подальшої дій Комітету та відображає майбутнє бачення міжнародного судноплавства. Текст Стратегії визначає мету та рівень амбіцій ІМО у напрямку реалізації Стратегії, розкриває керівні принципи роботи, які мають бути безпосередньо застосовані для реалізації поставленої мети, а також визначає перелік короткострокових, середньострокових та довгострокових перспективних заходів [9; С. 173].

Відповідна Стратегія являється першим міжнародно-правовим документом, що передбачає скорочення загальних викидів парникових газів від міжнародного судноплавства [6]. Стратегією визначено три рівня амбіцій щодо скорочення викидів парникових газів, а саме:

– вуглеродомісткість судів має буде знижена за рахунок впровадження подальших етапів індексу енергоефективності (EEDI) для нових

судів, при цьому відсоткове покращення має бути визначено для кожного типу судна окремо;

– вуглеродомісткість міжнародного судноплавства має знизиться, з метою скорочення викидів CO₂ на одну транспортну роботу в середньому по міжнародним морським перевезенням не менш ніж на 40% до 2030 року, при цьому прагнучи до 70% до 2050 року по відношенню до 2008 року;

– викиди парникових газів від міжнародного судноплавства мають досягти свого максимуму якомога скоріше та мають знизити загальні річні викиди парникових газів не менше ніж на 50% до 2050 року по відношенню до 2008 року при цьому докладаючи максимальних зусиль щодо поетапної відмови від викидів, відповідно до температурних цілей Паризької угоди [8; С. 5].

ІМО відмічає, що технологічні інновації та глобальне впровадження альтернативних видів палива та/чи джерел енергії для міжнародного судноплавства будуть невід'ємною частиною для досягнення загальної мети. В тому числі при формуванні звітів щодо роботи ІМО мають бути враховані оновлені оцінки викидів, потенційні варіанти скорочення викидів та узагальнюючі доповіді МГЕЗК [10].

Відповідне положення являється аналогічним вимовам Паризької угоди, щодо того, щоб сторони надавали аналіз рівня вкладу на національному рівні, який буде представляти собою «прогрес» по відношенню до її теперішніх обставин. Серед іншого Паризька угода містить в собі призив до більш амбітних цілей щодо скорочення [2; С. 152], у свою чергу ІМО планує всебічний перегляд Стратегії у 2023 році вірогідно з можливістю прийняття ще більш амбітних цілей для морської галузі.

Незважаючи на те, що ІМО не є Стороною РКЗК ООН та протоколів до неї, фактично ІМО стала стороною Конвенції та взяла на себе добровільний обов'язок із забезпечення заявлених амбіцій ООН щодо скорочення викидів парникових газів та пом'якшення зміни клімату. У свою чергу Стратегія ІМО являється своєрідним галузевим вкладом із попередньо не охопленого сектору [2; С. 151] у глобальну боротьбу зі зміною клімату та парниковими газами.

Висновки. Отже підсумовуючи вищезазначене можна дійти висновку, що Стратегія ІМО широко ілюструє тісний взаємозв'язок між морським та кліматичним правовими режимами, тим самим підтверджуючи, що взаємовідносини між ІМО та ООН мають характер реляційної взаємодії, які розвиватися та сприяють взаємозбагаченню зазначених режимів. Однак незважаючи на позитивні аспекти реляційної взаємодії, сценарій конкурентних, а можливо і конфліктних взаємовідносин є можливим. Адже у випадку неефективного виконання стратегічних цілей щодо пом'якшення кліматичних змін Землі та скорочення викидів парникових газів від міжнародного мореплавства, ООН буде вимушено самостійно реагувати на свої стратегічні цілі, тим самим буде ставити під питання мандат ІМО у сфері скорочення викидів парникових газів від міжнародного мореплавства.

Проте характер сьгоднішніх взаємовідносин між ООН та ІМО має взаємодоповнюючий та далекоглядний характер, що направлений на взаємне юридичне збагачення. 2023 рік матиме важливе значення для подальшого розвитку взаємовідносин ІМО та ООН, адже після підведення підсумків щодо виконаних цілей згідно зі Стратегією ІМО, буде визначено подальший вектор реляційної взаємодії між ІМО та ООН.

Література:

1. Gabriela Argüello. The International Maritime Organization's Contribution to Regime Interaction: Past, Present, and Future. Max Planck Yearbook of United Nations Law Online. 11 Oct 2022. P.25 URL: https://brill.com/view/journals/mpyo/aop/article-10.1163-18757413_02501003/article-10.1163-18757413_02501003.xml?rskey=6psiEA&result=2
2. Baine P. Kerr. Bridging the Climate and Maritime Legal Regimes: The imo's 2018 Climate Strategy as an Erga Omnes Obligation. *Climate Law* 1 (2021) 119–156. URL: https://brill.com/view/journals/clla/11/2/article-p119_119.xml?rskey=QuK9W1&result=2&body=full%20html-copy1#fn000070
3. Гладильщикова А.А., Семенов С.М. Межправительственная группа экспертов по изменению климата (МГЭИК): цикл шестого оценочного доклада. *Фундаментальная и прикладная климатология* 2. 2017 г. URL: http://downloads.igce.ru/international_activity/Gladilshchikova_A_A_Semenov_S_M_FAC_2017_N2.pdf
4. Киотский протокол к рамочной конвенции организации объединенных наций об изменении климата. URL: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kprus.pdf>
5. МАРПОЛ, пересмотренное Приложение VI к МАРПОЛ «Правила предотвращения загрязнения воздушной среды с судов». URL: http://rise.odessa.ua/texts/MARPOL_prilVI.php3
6. Historic Background. International Maritime Organization. URL: <https://www.imo.org/en/OurWork/Environment/Pages/Historic%20Background%20GHG.aspx>
7. Technical co-operation and transfer of technology. International Maritime Organization. URL: <https://www.imo.org/en/OurWork/Environment/Pages/Technical-Co-operation.aspx>
8. Resolution MEPC.304(72) Initial IMO strategy on reduction of GHG emissions from ships, 13 April 2018. C.11. URL: [https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/MEPCDocuments/MEPC.304\(72\).pdf](https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/MEPCDocuments/MEPC.304(72).pdf)
9. Єременко К. С. Початкова стратегія ІМО як фундаментальний засіб реалізації цілей РКЗК ООН у морській галузі: зб. матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 червня 2022 Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. – Т. 2. – С. 172–175
10. Initial IMO GHG Strategy. International Maritime Organization. URL: <https://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/Pages/Reducing-greenhouse-gas-emissions-from-ships.aspx>

Yeremenko K. Research of the relational interactions between the IMO and the UN regarding the reduction of greenhouse gas emissions

Summary. The article is devoted to the study of relational interactions between the International Maritime Organization and the United Nations on reducing greenhouse gas emissions from the international navigation; and the issue of mitigating the effects of climate change. The author analyzed the historical preconditions and the first steps of the IMO in the direction of reducing harmful emissions into the atmosphere air from ships.

The article analyzed the UN Convention on Climate Change, taking into account the legal basis for adopting the latter and conducting a detailed analysis of the impact of the Kyoto Protocol's climatic goals to the IMO strategy for reduce greenhouse gas emissions from ships. The article defines the position of the IMO on the introduction of the climatic norms into the maritime industry. Particular attention is paid to the initiative of the IMO to lead the fight against the reduction of greenhouse gas emissions from international navigation. The article substantiates the position of the IMO on the peculiarities of response to the problem of climate change, as one of its strategic directions, and not as an obligation under Article 2 (2) of the Kyoto Protocol.

The author defined the influence of the Paris Agreement on the Initial IMO strategy to reduce greenhouse gas emissions from the ships. The article also considered three levels of ambition of the IMO to reduce greenhouse gas emissions from international navigation. The article defines the role of introduction of technological innovations into the maritime industry and determines the path of achieving a global goal to reduce greenhouse gas emissions and soften climate change.

Particular attention was paid to the characteristics of such concepts as: "regime complexes", "treaty congestion", "institutional congestion" and "relational interactions". The interaction of climate and maritime legal regimes had a special place in this article. The relation interaction between the IMO and UN overlaps on many topics but sometimes with little effect. The author concluded that there is a potential negative competition between the IMO and the UN.

Key words: IMO, UN, climate change, greenhouse gas emissions, relational interactions, regime complexes, the UN Convention on Climate Change, Kyoto Protocol, Paris Agreement, Initial IMO Strategy.

УДК 341.328

DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.28.04>**КУПРІЙ А. А.,****здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії IV курсу спеціальності 293 – Міжнародне право кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету**

ВПЛИВ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ДІЮ МІЖНАРОДНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ПОШУКУ ТА РЯТУВАННЯ НА МОРІ

Анотація. Статтею розглянуто правовий аспект виконання міжнародного зобов'язання з пошуку та рятування людського життя на морі під час оголошення воєнного стану та вплив збройного конфлікту на стан його виконання, шляхи врегулювання та обговорення поліпшення таких умов під час сесій комітетів та підкомітетів Міжнародної морської організації.

Людське життя є найвищою цінністю серед усіх прав і свобод людини, передбачених Загальною декларацією прав людини.

Україна як член Організації Об'єднаних Націй та Міжнародної морської організації дотримується міжнародних зобов'язань відповідно до:

Конвенції з морського права 1982 р. включає положення зобов'язань держави прапора та прибережної держави – щодо надання допомоги під час лиха на морі (стаття 98).

Міжнародної конвенції з охорони людського життя на морі 1974 р. Конвенція СОЛАС 74/88) та Міжнародної конвенції про пошук і рятування на морі 1979 року (Конвенція САР 79), які визначають конкретизацію зобов'язання та забезпечення прийняття усіх необхідних заходів з організації зв'язку під час лиха та координації у своєму районі відповідальності і рятування людей, які терплять лихо на морі поблизу його берегів (Правило 7 Глави V Конвенція СОЛАС 74/88).

Статтею аналізується можливість зупинення або припинення таких міжнародних зобов'язань за зазначеними міжнародними угодами з оголошенням воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року.

Пошуково-рятувальний район України охоплює 137 кв. км територіальних і міжнародних вод, які межують з пошуково-рятувальними регіонами Республіки Болгарія, Румунія, Турецької Республіки та Російської Федерації.

Але, після тимчасової окупації Кримського півострову Російською Федерацією у 2014 року, збройного конфлікту у 2022 року питань про те, як здійснювати пошуково-рятувальні операції на морі набагато більше, ніж відповідей.

Відповідно, надається аналіз шляхів щодо співробітництва центральних органів державної влади України з Міжнародною морською організацією про застереження, які пов'язані із особливостями здійснення пошуково-рятувальних робіт під час збройного конфлікту.

Викладені також висновки щодо регулювання особливостей здійснення пошуку та рятування людського життя на морі під час збройного конфлікту нормами як міжнародного морського права, так і нормами міжнародного гуманітарного права.

Ключові слова: міжнародні зобов'язання, пошук та рятування людського життя на морі, збройний конфлікт, зупинення та припинення дії міжнародних угод, право на життя, корабельна аварія, рятувальне судно, бойовий флот, поводження з пораненими та військовополоненими, міжнародне співробітництво.

Вступ. Збройний конфлікт, як будь-яке збройне зіткнення із застосуванням військової сили, здійснює визначений вплив на основу міжнародного правопорядку, а також дію міжнародних зобов'язань держав, як ворогуючих сторін, так і нейтральних.

Не є виключенням і міжнародне зобов'язання України з пошуку та рятування людського життя на морі.

Чи є підставою збройний конфлікт для зупинення на особливий період дії міжнародних угод з пошуку та рятування людського життя на морі, їх денонсації та/або припинення їх дії та які існують правові особливості виконання такого міжнародного зобов'язання під час збройного конфлікту – є предметом розгляду даної статті.

Мета даної роботи полягає у науково-практичному аналізі стану правового регулювання впливу збройного конфлікту на стан виконання міжнародного зобов'язання з пошуку та рятування на морі.

Постановка проблеми. Пошуково-рятувальний район України охоплює 137 кв. км територіальних і міжнародних вод, які межують з пошуково-рятувальними регіонами Республіки Болгарія, Румунія, Турецької Республіки та Російської Федерації.

Але, після тимчасової окупації Кримського півострову Російською Федерацією у 2014 року та збройного конфлікту у 2022 року на території України питань про те, як здійснювати пошуково-рятувальні операції на морі набагато більше, ніж відповідей.

Законом України від 24.02.2022 № 2102 затверджено Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1].

Посольство України у Об'єднаному Королівські Великобританії та Північної Ірландії повідомило листом від 24.02.2022 р. № 6124/23-327/2-48 Міжнародну морську організацію про збройну агресію Росії проти України та порушення у зв'язку з цим міжнародних норм, що діють у Чорному та Азовському морях [2, с. 3].

Зокрема, заходи з утворенням перешкоди доступу до морського узбережжя під час збройного конфлікту обмежують здійснення морського пошуку та рятування людського життя під час лиха на морі, яке є міжнародним зобов'язанням згідно:

Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року (стаття 98) [3];

Міжнародної конвенції з охорони людського життя на морі 1974/88 (правило 7 Глави V) [4];

Міжнародної конвенції про пошук і рятування на морі 1979 року [5].

Але чи припиняють або зупиняють на визначений період дію зазначені міжнародні договори в частині міжнародного зобов'язання з морського пошуку та рятування на морі за такою підставою, як збройний конфлікт.

За загальними підставами припинення договору, зупинення його дії, денонсація або вихід з нього учасника можуть мати місце тільки в результаті застосування положень самого договору або Віденської конвенції про право міжнародних договорів (частина 2 статті 42 Віденської конвенції) [6].

Так, наприклад, Верховна Рада України Законом України від 19.06.2022 № 2301 постановила про вихід з Угоди щодо співробітництва у розвитку та використанні систем стільникового рухомого зв'язку, ратифікованої Законом України від 3.03.1998 р. № 149, яке набере чинності для України згідно статті 14 цієї угоди через шість місяців з дати надіслання письмового повідомлення депозитарієві, тобто 04.01.2023 року [7].

Також, Кабінет Міністрів України постановою від 29.04.2022 № 500 постановив денонсувати Угоду між Урядом України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в галузі рибного господарства, вчинену 24.09.1992 р. у м. Києві, яка згідно статті 13 Угоди буде діяти протягом п'яти років і буде автоматично продовжуватися на наступні п'ятирічні періоди, якщо одна із Сторін не денонсує Угоди шляхом письмового повідомлення іншої Сторони не пізніше ніж за шість місяців до закінчення відповідного періоду, тобто 24.09.2027 року [8].

Аналіз норм самих міжнародних договорів, що регулюють міжнародні правовідносини з пошуку та рятування на морі, не містять спеціальних положень щодо випадків зупинення, припинення, виходу з договору у період збройного конфлікту.

Але містять загальні положення про денонсацію, зокрема:

– у Міжнародній конвенції з охорони людського життя на морі 1974/88 – у статті XI «Денонсація» зазначено, що конвенція може бути денонсована будь-яким договірним Урядом у будь-який час через п'ять років з дати набрання сили Конвенції для такого Уряду та набирає чинності через один рік з дати отримання генеральним секретарем Організації документа о денонсації або через більший строк, який може бути визначений у такому документі.

– у Міжнародній конвенції про пошук і рятування на морі 1979 року – у статті VI «Денонсація» зазначено про можливість денонсації будь-якою стороною у будь-який час через п'ять років після дати набуття чинності Конвенцією для цієї Сторони та набуває чинності через один рік після дати одержання Генеральним секретарем документа про денонсацію або після закінчення більшого строку, який може бути вказаний у цьому документі.

Усі зазначені міжнародні угоди, що регулюють міжнародні зобов'язання з пошуку та рятування на морі, предметом регулювання визначають людське життя, його охорона, захист, рятування у разі лиха на морі.

Так, стаття 43 Віденської конвенції про право міжнародних договорів зазначає, що недійсність, припинення або денонсація договору, вихід з нього одного з учасників або зупинення його дії жодною мірою не зачіпають обов'язок держави виконувати усяке записане в договорі зобов'язання, яке має силу для неї відповідно до міжнародного права, незалежно від договору.

Так, Заключним Актом наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року зазначені декларації принципів, якими держави-учасники керуватимуться у взаємних відносинах, серед яких визначений принцип поваги прав людини та основних свобод (Розділ 1, а), VII) [9].

Такий принцип означає, що у сфері прав людини держави-учасники діятимуть у відповідності до цілей та принципів Статуту ООН та Загальної декларації прав людини.

При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (частина 2 статті 29 Загальної декларації прав людини) [10].

Також статтею 64 Конституції України зазначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, але не можуть бути обмеженими визначені цією статтею права і свободи, передбачені визначеними статтями, у тому числі і статтею 27 «Кожна людина має невід'ємне право на життя» [10].

Більш того у Конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію 1949 року, яка застосовується в усіх випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни, у статті 3 передбачено, що кожна зі сторін збройного конфлікту під час корабельної аварії зобов'язана застосовувати такі положення:

1) за будь-яких обставин гуманно ставитися до осіб, які не беруть безпосередньої участі в бойових діях, у тому числі до тих осіб зі складу збройних сил, що склали зброю, а також тих, хто припинив участь у бойових діях у зв'язку з хворобою, пораненням, затриманням чи з будь-якої іншої причини, без будь-якої дискримінації;

2) підбирати поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії [12].

Аналіз зазначених норм свідчить, що наявність збройного конфлікту не припиняє і не зупиняє дію багатосторонніх договорів України з пошуку та рятування людського життя на морі.

Але, не припиняючи та не зупиняючи міжнародне зобов'язання з

пошуку та рятування на морі, збройний конфлікт привносить особливі умови для дії та виконання таких міжнародних угод.

Міжнародною організацією цивільної авіації (ІКАО) та Міжнародною морською організацією (ІМО) було розроблено Керівництво з міжнародного авіаційного та морського пошуку і рятування (ІАМСАР) (далі – Керівництво), яке містить наступне відображення питань пошуку та рятування згідно Женевських конвенцій 1949 року та додаткових протоколів до неї:

– під час збройних конфліктів служби пошуку та рятування зазвичай продовжують діяти у відповідності до другої Женевської конвенції 1949 року (Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, що зазнали корабельну аварію, зі складу військових сил на морі, що набрала чинності 12.08.1949 р.) та Додатковим протоколом I до Женевських конвенцій (п. 1.8.1);

– службам пошуку та рятування, що визнані їх Урядом, надається захист для виконання гуманітарних завдань, наскільки це дозволяє оперативна обстановка. Такий захист поширюється на прибережні рятувальні судна, їх екіпажі та стаціонарні берегові установки, які перебувають у прибережних районах та використовуються для координації пошуково-рятувальних операцій (пп. а п. 1.81.1);

– персонал пошуково-рятувальної служби повинен бути інформований про статус свого Уряду згідно другої Женевської конвенції та Додаткового протоколу I (пп. а п. 1.8.1);

– у главі XIV Міжнародного зводу сигналів надані засоби пізнання, які повинні використовуватися для забезпечення дієвого захисту рятувального судна (пп. b п. 1.8.1);

– у періоди збройних конфліктів зазначені берегові установи повинні мати чітко визначеною емблему (червоний хрест або червоний полумісяць) згідно з правилами, що встановлені їх компетентними органами (пп. с п. 1.8.1);

– сторонам конфлікту рекомендується сповіщати інших сторін назву, опис та місцезнаходження (або зону дії) належних їм пошукових суден і берегових установок в районі їх дислокації (пп. d п. 1.8.1) [13, с. 26].

З урахуванням зазначеного, можна дійти висновку про презумпцію дійсності, чинності та виконаності міжнародного зобов'язання з пошуку та рятування на морі під час збройного конфлікту.

Особливості ж його виконання обумовлені нормами Конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію 1949 року та тими заходами, які формує міжнародна спільнота на сьогодні на спеціалізованих сесіях міжнародних організацій, членом яких є Україна.

Так, на 9-й сесії Підкомітету з навігації, комунікації та пошуку і рятування на морі Міжнародної морської організації, яка відбулась з 21 по 30 червня 2022 року, Україна виступила із заявою внести пропозицію

щодо розгляду на 106-й сесії Комітету з безпеки на морі Міжнародної морської організації ухвалення резолюції щодо функціонування пошуково-рятувальних служб під час збройного конфлікту, яка має містити принципові положення про неприпустимість:

- захоплення підрозділів пошуку, рятувально-координаційних центрів (РКЦ) та рятувальних підцентрів (РПЦ);
- затримання членів екіпажів пошуково-рятувальних суден та персоналу РКЦ/РПЦ;
- перешкоджання виконанню пошуково-рятувальними засобами своїх функцій, як це передбачено відповідними конвенціями та Глобальним планом пошуково-рятувальних робіт (Global SAR Plan);
- перешкоджання ефективній координації пошуково-рятувальних операцій;
- інші елементи з більш широкого кола аспектів захисту людського життя на морі, які Комітет з безпеки на морі Міжнародної морської організації вважає за необхідне відобразити в проекті [14, с. 245].

30 листопада 2022 року Комітетом з безпеки на морі Міжнародної морської організації погоджена пропозиція Підкомітету з навігації, комунікації та пошуку і рятування на морі Міжнародної морської організації та ухвалена Резолюція MSC.519 (106) з врегулювання питань пошуку та рятування у зв'язку із збройним конфліктом між Російською Федерацією та Україною. [15, с. 8–11, 53].

У разі збройного конфлікту цивільне судно, зокрема, рятувальне, можна включити на період воєнного стану у бойовий флот, визначивши умови, за яких така операція реалізується, для чого такі судна повинні мати ознаки військових суден їх національності, а командир - у переліку офіцерів військового флоту із підпорядкуванням військовій дисципліні та дотриманням законів та звичаїв війни.

Термін «корабельна аварія» означає будь-яку аварію корабля, що виникла з будь-якої причини, у тому числі вимушені посадки літаків чи висадками з літаків на море.

Статтею 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначається, що в умовах воєнного стану особа, уповноважена на виконання функцій держави, не несе відповідальність, у тому числі кримінальну, за рішення, дії чи бездіяльність, негативні наслідки яких неможливо було передбачити або які охоплюються виправданим ризиком, за умови, що такі дії (бездіяльність) були необхідні для відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту [16].

Відповідно, при визначенні ступеню вини за ненадання допомоги суду та особам, що зазнали лиха, відповідальність за які передбачена статтею 284 Кримінального кодексу України, враховується рівень виправданого ризику.

Так, наприклад, Міжнародна морська організація надала циркулярний лист державам-членам щодо наявності погрози захищеності на морі

внаслідок дрейфуючих морських мін у регіоні Чорного моря. В такому випадку рішення щодо виходу в море для пошуку та рятування людського життя повинно прийматися зважено та з урахуванням усіх можливостей та ризиків.

Відповідно, у період збройного конфлікту міжнародне зобов'язання України з пошуку та рятування на морі залишається чинним і та його виконання під час оголошення воєнного стану підпорядковується нормам у першу чергу міжнародного гуманітарного права та особливостям національного законодавства України.

Література:

1. Про затвердження Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні: Закон України від 24 лютого 2022 № 2102-IX/ Верховна Рада України // База даних «Законодавство України», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення 19.01.2023).
2. ІМО, Circular Letter No.4517 24 February 2022, <https://docs.imo.org/> (дата звернення 19.01.2023).
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угода про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року/ Верховна Рада України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-14#Text> (дата звернення 19.01.2023).
4. International Convention for the Safety of Life at sea, SOLAS (Consolidated Edition 2020), ІМО, 1984 р.
5. Міжнародна конвенція про пошук та рятування на морі 1989 року / Верховна Рада України, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_138#Text (дата звернення 20.01.2023).
6. Віденська конвенція про право міжнародних договорів/ База даних «Ліга 360», URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU69K01?an=2> (дата звернення 19.01.2023).
7. Про вихід з Угоди щодо співробітництва у розвитку та використанні систем стільникового рухомого зв'язку, ратифікованої Законом України від 3.03.1998 р. № 149: Закон України від 19 червня 2022 № 2301/ Верховна Рада України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2301-20#Text> (дата звернення 20.01.2023).
8. Про денонсацію Угоди між Урядом України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в галузі рибного господарства, вчинену 24.09.1992 р. м. Києві: Постанова від 29 квітня 2022 № 500/ Кабінет Міністрів України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.01.2023).
9. Final Act, Conference on security and co-operation in Europe, Helsinki 1975, UPR: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf> (дата звернення 20.01.2023).
10. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України», URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 19.01.2023).

11. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
12. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію 1949 року / База даних «Законодавство України, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text (дата звернення 20.01.2023).
13. IAMSAR Manual Volume I (International Aeronautical and Maritime Search and Rescue Manual): Organization and Management, 2022 Edition/ IMO, 2022.
14. IMO, Report to the Maritime safety committee, Sub-Committee on navigation, communications and search and rescue, 9 session, Agenda item 24/NCSR 9/24/Add.1 1 Annex 30, page 1, 1 August 2022 Original: ENGLISH, <https://docs.imo.org/> (дата звернення 19.01.2023).
15. IMO, Report of the Maritime Safety Committee on its 106th session? MSC 106/19, 30 November 2022 Original: ENGLISH, URL: <https://docs.imo.org/> (дата звернення 19.01.2023).
16. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року / *Верховна Рада України* // База даних «Законодавство України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 20.01.2023).

Kuprii A. The impact of armed conflict on the international obligation to search and rescue at sea

Summary. The article analyzes the legal aspect of the fulfillment of the international obligation to search and rescue human life at sea during the declaration of martial law and the impact of the armed conflict on the state of its implementation, ways of settlement and discussion of improving such conditions during the sessions of the committees and subcommittees of the International Maritime Organization.

Human life is the highest value among all human rights and freedoms under the Universal Declaration of Human Rights.

Ukraine as a member of United Nations Organization and International Maritime Organization, complies the international commitments in accordance with:

the United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982 (UNCLOS-82) – on providing assistance during a disaster at sea (article 98);

the International Convention for the Safety of Life at Sea, 1974 (SOLAS-74) and the International Convention on Maritime Search and Rescue, 1979 (SAR-79), which determine the concretization of the obligation and ensure the adoption of all necessary measures for the organization of communication during a disaster and coordination in their area of responsibility and rescue of people who suffer a disaster at sea near its shores (Rule 7 Chapter V of the SOLAS Convention 74/88).

The article analyzes the possibility of stopping or terminating such international obligations under the specified international agreements with the declaration of martial law in Ukraine from February 24, 2022.

Search and Rescue Region of Ukraine covers 137 km² of territorial and international waters, which border with search and rescue regions of Republic of Bulgaria, Romania, Republic of Turkey and Russian Federation.

But after the temporary occupation Crimea Peninsula by the Russian Federation in 2014 and armed conflict in 2022, the questions about how to realize the search and rescue operations at sea in this area are much more than answers.

Accordingly, an analyzes of the ways of cooperation of the central state authorities of Ukraine with the International Maritime Organization on reservations related to the specifics of search and rescue operations during an armed conflict is provided.

Conclusions regarding the regulation of the peculiarities of the search and rescue of human life at sea during an armed conflict by the norms of both international maritime law and norms of international humanitarian law are also presented.

Key words: international obligations, search and rescue of human life at sea, armed conflict, suspension and termination of international agreements, right to life, shipwreck, rescue vessel, combat fleet, treatment of wounded and prisoners of war, international cooperation.

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

УДК 341.341
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.28.05>

ГРОМОВЕНКО К. В.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету

ГОДЖЕК Я. С.,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії IV курсу
спеціальності 293 – Міжнародне право
кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету

ПОНЯТТЯ ГАРАНТІЙ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню гарантій статусу військовополонених в міжнародному праві. Згідно з нормами міжнародного гуманітарного права до жертв збройного конфлікту, поряд з цивільним населенням, пораненими, хворими та особами, що потерпіли корабельну аварію, визнаються військовополонені. Мета військового полону полягає в тому, щоб припинити участь зазначеної категорії в бойових діях.

Позначено, що Женевська конвенція про поводження з військовополоненими визначає категорії осіб, які вважаються військовополоненими і, які потрапили у владу ворога. Саме Женевська конвенція та Додатковий протокол I до Женевської конвенції визначають статус військовополонених та прописують гарантії їх статусу.

Підкреслено, що право на поводження, як з військовополоненими мають деякі інші категорії осіб, що не вважаються військовополоненими, наприклад, медичний і духовний персонал. Позначено особливості їх статусу.

Проаналізовано, що в період знаходження в полоні військовополонений користується своїми правами і свободами, але з певними обмеженнями. Однак, військовополонений – не злочинець, а обеззброєний противник, який тимчасово перебуває у владі ворожої держави, тому позбавлення його волі повинно носити попереджувальний, а не каральний характер. Саме на цьому аспекті наголошують норми міжнародного гуманітарного права.

Запропоновано поділити та систематизувати гарантії прав військовополонених на особисті, політичні, соціально-економічні та культурні. Такий умовний поділ ми можемо побачити і у змісті Женевської конвенції про поводження з військовополоненими.

Підкреслено, що жоден військовополонений не може бути підданий фізичному каліцтву або експерименту, забороняється дискримінація за ознакою раси, кольору шкіри, релігії, соціального походження. Вони так само мають право на повагу до їхньої особистості і честі, а до жінок слід ставитися з усією належною їх полу повагою і поводитися з ними в усіх випадках не гірше, ніж з чоловіками.

Позначено, що військовополонені повністю зберігають свою цивільну правоздатність. Військовополоненим надається свобода для виконання обрядів їх релігій, включаючи відвідування богослужінь.

Військовополонені мають право шляхом таємного голосування кожні шість місяців обирати довірених осіб, які повинні представляти їх інтереси перед військовою владою держави утримання, в міжнародних неурядових організаціях та інших установах.

Проаналізовано деякі окремі гарантії захисту соціально-економічних і культурних прав військовополонених. Зокрема, надання лікарської допомоги, розміщення військовополонених у таборах, які повинні відповідати заходам безпеки, санітарним, медичним і гігієнічним вимогам. Окремі приміщення мають бути для чоловіків і жінок. Забезпечення військовополонених необхідним одягом, взуттям та білизною. Важливе місце серед гарантій займають гарантії судового справи.

Зроблено висновок, що основні гарантії статусу військовополонених – це мінімальний захист, який стосується всіх осіб, які перебувають під владою держави, що тримає у полоні.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, військовополонений, гарантії, Женевська конвенція, статус військовополоненого, обмеження прав.

Постановка проблеми. Міжнародне гуманітарне право містить норми, спрямовані на захист жертв збройних конфліктів. У ньому також визначаються механізми, призначені для забезпечення дотримання цих норм.

Найбільшою мірою відбувається порушення саме прав військовополонених, оскільки саме ця категорія осіб завдавала дуже істотної шкоди супротивнику. Отже, дослідження гарантій статусу військовополонених є актуальним та доцільним, з огляду і на сучасний збройний конфлікт в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні аспекти статусу військовополонених та режим військового полону досліджували такі науковці як А. В. Войціховський, М. А. Грига, М. В. Грушко, К. П. Горда, І. М. Жаровська, В. Лисик, Я. В. Міняйлук, В. Й. Пашинський, В. Репецький та ін. Однак в більшості наукових праць достатня увага саме питанню гарантій статусу військовополонених – не приділялась.

Метою цієї статті є дослідження гарантій статусу військовополонених в міжнародному праві та їх систематизація.

Виклад основного матеріалу. Цілком правильним є визначення міжнародно-правових гарантій, що стосується, в тому числі, гарантування прав військовослужбовців можна зустріти в окремих працях нау-

ковців. На думку Г. Г. Шмельової «міжнародно-правові гарантії прав і свобод людини й громадянина – це передбачена міжнародними договорами, конвенціями, деклараціями та іншими міжнародними документами система міжнародних норм, принципів, правових і організаційних засобів, умов і вимог, за допомогою яких здійснюється дотримання, забезпечення, охорона і захист прав, свобод і законних інтересів людини» [1, с. 102]. В. Й. Пашинський зазначає, що «міжнародно-правове регулювання правового статусу військовослужбовців здійснюється на основі правових норм, що містяться в міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і які є частиною національного законодавства України» [2, с. 41].

Міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) встановлює, що будь-який комбатант, який потрапив у владу ворога, є військовополоненим [3].

Дуже важливе значення має ст. 17 Женевської конвенції про поведження з військовополоненими (далі – ЖК III), яка закріпила положення про те, що військовополонені ні за яких обставин не можуть повністю або частково відмовитися від прав, які надає їм норми міжнародного гуманітарного права [3].

Учасники бойових дій, що потрапили у владу протидорчої сторони, визнаються військовополоненими і користуються захистом передбаченої ЖК III. Зміст ст. 45 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 року (далі – ДП I) свідчить про те, що підставою визнання особи військовополоненим є:

– по-перше, особа має право на цей статус, оскільки в повній мірі відповідає ознакам містяться в нормах МГП;

– по-друге, сторона, до якої належить захоплене обличчя, зажадала від протидорчої сторони надання статусу військовополоненого такій особі, шляхом подання відповідного повідомлення [4].

При цьому слід мати на увазі, що порушення норм МГП учасниками бойових дій не є підставою для позбавлення їх статусу військовополоненого. Крім того, якщо мали місце обставини, що дають підставу протидорчої сторони вважати, що особи, які брали безпосередню участь у бойових діях, не можуть наділитися статусом військовополоненого, то всі сумніви трактуються на користь захопленого особи, як володіє статусом військовополоненого і знаходиться під захистом ЖК III до того моменту, поки його статус не буде визначено компетентним судом.

Право на поведження, як з військовополоненими мають деякі інші категорії осіб, що не вважаються військовополоненими, наприклад, медичний і духовний персонал. Вони будуть продовжувати виконувати свої медичні та духовні обов'язки в інтересах військовополонених. Їм буде дозволено періодично відвідувати військовополонених (ЖК ст. 33). Різниця між статусом військовополоненого і правом на поведження як з військовополоненим є важливим. Шарлота Ліндсей позначає: «хоча

право на поводження, як з військовополоненим, забезпечує те, що особам, підданим позбавлення волі, надаються всі гарантії – а не тільки мінімальні гарантії, зазначені в статті 75 ДП I, – тим не менш, вони можуть переслідуватися в судовому порядку за участь в бойових діях» [5].

Згідно ЖК III військовополоненими визнаються потрапили у владу ворога такі особи:

– особовий склад збройних сил, а також особовий склад ополчення і добровольчих загонів, що входять до складу цих збройних сил;

– особовий склад інших ополчень і добровольчих загонів, включаючи особовий склад організованих рухів опору. Однак, для поширення на ці формування режиму воєнного полону, вони повинні відповідати таким умовам:

- 1) мати на чолі особу відповідальну за своїх підлеглих;
- 2) мають певний і виразно видимий видали відмітний знак;
- 3) відкрито носять зброю;
- 4) дотримуються в своїх діях законів і звичаїв війни.

При відсутності хоча б одного із зазначених умов, особовий склад втрачає право на набуття статусу військовополоненого і може розглядатися як цивільна особа з притягненням його до кримінальної відповідальності за незаконне участь у бойових діях проти ворога.

– особовий склад регулярних збройних сил, який підпорядковується уряду, що не визнаному тримає його в полоні державі;

– військові кореспонденти, постачальники, інші особи, які йдуть за збройними силами;

– члени екіпажу торгового флоту і цивільної авіації;

– населення неокупованої території, взялося за зброю, якщо воно відкрито носить зброю і дотримується законів і звичаїв війни [6, с. 343–344].

Захоплення в полон може здійснюватися різними способами: комбатант може здатися військам противника, кинувши свою зброю, викинувши білий прапор або піднявши руки вгору; здача може бути також колективною і стати результатом місцевої або загальної капітуляції. Полон може також здійснюватися, коли комбатант поранений і лежить, не надаючи опору, на території, яку захоплює ворог. Особи, які здаються і які вийшли з бою в результаті поранення або хвороби, не повинні піддаватися нападу [7, с. 48].

За існуючим положенням військовополонені знаходяться у владі ворожої держави, а не окремих осіб або військової частини, які взяли їх у полон, і це держава несе міжнародно-правову відповідальність за гуманне поводження з ними.

Що ж стосується безпосереднього поводження з військовополоненими, то згідно ДП I забороняється віддавати наказ не залишати нікого в живих, погрожувати цим противнику і вести військові дії на такій основі. При цьому треба зазначити, що військовополонений – не злочинець, а обеззброєний противник, тимчасово перебуває у владі ворожої держави, тому

позбавлення його волі повинно носити попереджувальний, а не каральний характер.

Отже, констатуємо, що поки виникають збройні конфлікти, проблема правового захисту прав і свобод військовополонених заслуговує пильної уваги. Певною мірою права військовополонених і гарантії їх захисту закріплені в ЖК III і ДП I. При дослідженні прав військовополонених слід враховувати ту обставину, що в юридичній науці права і свободи традиційно поділяються на три основні групи: 1) особисті; 2) політичні; 3) соціально-економічні та культурні. Доцільно і гарантії прав поділити на ці три групи, зокрема, гарантії прав військовополонених. Такий умовний поділ ми можемо побачити у змісті самої ЖК III.

Особисті права – вважаються природженими і невід’ємними для кожної людини незалежно від його громадянства, статі, віку, раси, етнічної або релігійної приналежності, необхідні для охорони життя, гідності і свободи людини. Жоден військовополонений не може бути підданий фізичному каліченню або науковому або медичному експерименту, забороняється дискримінація за ознакою раси, кольору шкіри, релігії, соціального походження. Вони так само мають право на повагу до їхньої особистості і честі. Згідно ст. 14 ЖК III до жінок слід ставитися з усією належною їм полу повагою і поводитись з ними в усіх випадках не гірше, ніж з чоловіками. Дані положення діють і стосовно учасників національно-визвольних воєн і рухів опору.

Також військовополонені повністю зберігають свою цивільну правоздатність, якою вони користувалися під час захоплення в полон. Однак держава, яка тримає в полоні може обмежити не саму правоздатність, а здійснення пов’язаних з нею прав в тій мірі, в якій цього вимагають умови полону.

Після полону військовослужбовець на допиті зобов’язаний повідомити тільки свої прізвище, ім’я та звання, дату народження і особистий номер або іншу рівноцінну інформацію. Гроші та цінні речі можуть бути відібрані у військовополоненого лише для забезпечення їх охорони. Військовополоненим дозволяється носіння знаків розрізнення і відзнаки.

Військовополоненим надається свобода для виконання обрядів їх релігій, включаючи відвідування богослужінь, за умови дотримання ними дисципліни, встановленої військовими властями. Військовополоненим, які є служителями культу, але не входили до складу військового духовенства в своїй армії, надається право безперешкодно брати участь у свої обов’язки серед одновірців.

Військовополонені підпадають під дію законів, статутам і наказам, що діють в Збройних силах держави, що тримає в полоні. За скоєні вчинки військовополоненого може судити тільки військовий суд. Забороняються будь-які колективні покарання за індивідуальні проступки. По відношенню до військовополонених не повинні застосовуватися

жодні фізичні або моральні тортури, погрози, образи, обмеження або переслідування за відмову дати будь-які відомості. Не може бути заходом дисциплінарного впливу затримка або уповільнення доставки поштової кореспонденції [3].

Політичні права і свободи, як правило, тісно пов'язані з приналежністю до громадянства певної держави. Однак, в контексті військовополонених, ми їх розуміємо наступним чином. У всіх місцях утримання військовополонених, за винятком тих, де знаходяться офіцери, військовополонені мають право шляхом таємного голосування кожні шість місяців обирати довірених осіб, які повинні представляти їх перед військовою владою держави-покровительки, МКЧХ і будь-якою іншою організацією, яка надає їм допомогу. Крім того, військовополонені повинні мати необмежене право звертатися до представників держави-покровительки або через довірену особу або безпосередньо, якщо вони вважають це за необхідне для того, щоб привернути увагу до тих моментів режиму полону, стосовно яких у них є скарги [8].

Соціально-економічні та культурні права. У міжнародно-правових актах найбільш повне закріплення і відображення знайшли гарантії захисту соціально-економічних і культурних прав військовополонених. Держава, що тримає в полоні Держава зобов'язана безкоштовно забезпечити утримання військовополонених, а також надання лікарської допомоги.

У міжнародно-правових актах вирішена проблема соціально-побутового облаштування військовополонених. З цією метою визначено, що приміщення табору повинні відповідати заходам безпеки, санітарним, медичним і гігієнічним вимогам. При цьому повинні бути передбачені окремі приміщення для чоловіків і жінок. Приміщення необхідно в достатній мірі опалювати, освітлювати і вживати заходів щодо захисту їх від вогкості.

Для того, щоб підтримувати хороший стан здоров'я військовополонених і не допускати втрату ваги, їм необхідна різноманітна і якісна їжа і в достатній кількості. Працюючим військовополоненим, в залежності від роботи якої вони виконують, належить додаткове харчування. Питна вода у військовополонених повинна бути в достатній кількості.

При цьому, забороняються колективні покарання, пов'язані з обмеженням харчування.

Забезпечення військовополонених необхідним одягом, взуттям та білизною здійснюється з урахуванням кліматичних умов місцевості.

З метою попередження виникнення епідемій тримає в полоні Держава зобов'язана вживати необхідних заходів для забезпечення чистоти і сприятливого для здоров'я стану таборів.

Військовополонені мають право займатися інтелектуальною, освітньою та спортивною діяльністю, включаючи фізичні вправи і спортивні ігри, і перебувати на відкритому повітрі.

Працездатні військовополонені, крім робіт з управління, обладнання та утримання в порядку свого табору, можуть залучатися лише до

робіт, які не носять військового характеру і не переслідують військові цілі: тобто в сільському господарстві, які видобувають або обробляють галузях промисловості, за винятком металургійної, машинобудівної та хімічної промисловості, а також на громадських робіт і будівництві, що носять військовий характер або мають військові цілі; роботам на транспорті або вантажно-розвантажувальних робіт, які не мають військового характеру або призначення; торговельної діяльності, мистецтві чи ремеслі; роботам по домашньому господарству; наданням комунальних послуг, що не мають військового характеру або призначення [3]. Від унтер-офіцера можна вимагати тільки здійснення нагляду за роботами. Що ж стосується офіцерів та прирівняних до них осіб, то вони ні в якому разі їх не можна примушувати до робіт. Жоден військовополонений не може бути використаний на небезпечних роботах без добровільної згоди. Слід враховувати і ту обставину, що будь-яка робота, яка виконується військовополоненими, повинна справедливо оплачуватися [9, с. 221].

Відповідно до вимог ЖК III кожен військовополонений після взяття в полон направляє дві поштові картки на адресу своєї родини і Центрального Агентства у справах військовополонених з повідомленням про взяття в полон, стан здоров'я та зазначенням адреси. Військовополонені не можуть бути позбавлені права листування з родиною. Вони мають право отримувати посилки з продуктами харчування, одягом та іншими, не забороненими предметами. Військовополонений отримує посилки, веде переписку з рідними, близькими, зацікавленими особами. Обмеження може стосуватися тільки відправки кореспонденції до двох листів і чотирьох карток в місяць [9, с. 222].

Після закінчення військових дій військовополонені в як найкоротший термін повинні бути звільнені і репатрійовані. Однак це положення не поширюється на військовополонених, проти яких порушено кримінальне переслідування, а так само на тих військовополонених, які засуджені за законами тримає в полоні держави за військові злочини або злочини проти людяності, скоєні ними до взяття в полон. Військовополоненим повинні бути повернуті гроші і цінні речі, взяті на зберігання, і дозволений вивіз особистих речей.

Гарантії судового розгляду є частиною основних гарантій, тобто вони повинні бути надані полоненим, навіть якщо не визнаний їх статус як військовополонених. Військовополонений має право на кваліфікованого захисника, адвоката, перекладача, подачу апеляції і касаційної скарги і т.п.

В даному випадку мова йде про надання особі, яку не визнали військовополоненим, таких самих гарантій, які надаються під час здійснення правосуддя цивільному населенню в період збройного конфлікту міжнародного характеру.

Висновки. З огляду на викладене, можна зробити наступні висновки:

1. Поки існує війна і збройні конфлікти питання правового захисту військовополонених вимагатиме постійної уваги.

2. У ЖК III досить докладно розглядаються права військовополонених протягом усього періоду перебування в полоні.

Таким чином, основні гарантії, закріплені в ЖК III та ДП I, являють собою мінімальний захист, придатний до всіх осіб, незалежно від їх статусу, які перебувають під владою сторони, що бере участь в міжнародному збройному конфлікті. Конкретні види захисту, що надаються нормами міжнародного гуманітарного права, залежать в першу чергу не від ситуації, в якій дані особи потрапляють у владу супротивника, а від їх міжнародно-правового статусу. Тому, потребують подальшого уточнення та вдосконалення гарантії прав військовополонених.

Література:

1. Шмельова Г.Г. Міжнародно-правові гарантії прав людини: загальнотеоретичний аспект. *Правові новели*. 2014. № 1. С. 99–103.
2. Пашинський В. Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні: дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.02. Київ, 2007. 205 с.
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення: 17.10.2021).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_199 (дата звернення: 17.10.2021).
5. Lindsay Ch. Women and war. *International Review of the Red Cross*. 2000. № 839. URL: <http://surl.li/eialp> (дата звернення: 17.10.2021).
6. Войціховський А.В. Міжнародне право: Навчальний посібник. Харків, 2020. 544 с.
7. Міжнародне гуманітарне право / Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Женева, Швейцарія, 2020. 112 с. URL: <http://surl.li/eiamn> (дата звернення: 17.10.2021).
8. 27th International Conference of the Red Cross and Red Crescent, Res 1. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/resolution/27-international-conference-resolution-1-1999.htm> (дата звернення: 17.10.2021).
9. Годжек Я. С. Нормативні гарантії статусу військовополонених в міжнародному праві та їх значення для України. *Право і суспільство*. № 3. 2020. С. 218–223.

Hromovenko K., Hodzhek Ya. The concept of guarantees of the status of prisoners of war in international law

Summary. The article is devoted to the study of guarantees of the status of prisoners of war in international law. According to the norms of international humanitarian law, prisoners of war are recognized as victims of armed conflict, along with civilians, wounded, sick and shipwrecked persons. The purpose of military captivity is to stop the participation of the specified category in hostilities.

It is noted that the Geneva Convention on the Treatment of Prisoners of War defines the categories of persons who are considered prisoners of war and who have fallen into the power of the enemy. It is the Geneva Convention and Additional Protocol I to the Geneva Convention that determine the status of prisoners of war and prescribe guarantees of their status.

It is emphasized that the right to be treated as prisoners of war has some other categories of persons who are not considered prisoners of war, for example, medical and spiritual personnel. The peculiarities of their status are indicated.

It was analyzed that during the period of captivity, the prisoner of war enjoys his rights and freedoms, but with certain restrictions.

It is proposed to divide and systematize guarantees of the rights of prisoners of war into personal, political, socio-economic and cultural.

It is emphasized that no prisoner of war can be subjected to physical mutilation or experiment, discrimination on the basis of race, skin color, religion, social origin is prohibited.

It is noted that prisoners of war fully retain their civil legal capacity. Prisoners of war are given freedom to practice their religion, including attending religious services.

Prisoners of war have the right, by secret ballot, to elect proxies every six months who should represent their interests before the military authorities of the host state, in international non-governmental organizations and other institutions.

It was concluded that the main guarantees of the status of prisoners of war are the minimum protection that applies to all persons under the authority of the detaining power.

Key words: international humanitarian law, prisoner of war, guarantees, Geneva Convention, status of prisoner of war, limitation of rights.

МІЖНАРОДНЕ ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 349.6
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.28.06>

КАЧУРІНЕР В. Л.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету

ВПЛИВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню вплив збройних конфліктів на стан екологічної безпеки та на стан навколишнього середовища. Проте протягом багатьох років спостерігається тенденція до більшого руйнування навколишнього середовища, ніж будь-коли раніше, особливо це відчутно зараз під час збройного конфлікту в Україні. Боєприпаси, які використовуються проти великих або невдало уражених цілей завдають значних збитків навколишньому середовищу та впливають на стан екологічної безпеки регіону.

Зазначено, що екологічно руйнівна тенденція в сучасному збройному конфлікті та розвиток технологій й озброєнь призводить до ще більших руйнувань та деградації навколишнього середовища. Як виклик на ці тенденції, міжнародне гуманітарне право виробило принципи захисту навколишнього середовища.

Підкреслено, що сьогодні, як звичайне, так і конвенційне міжнародне право ведення війни визнало важливість збереження навколишнього середовища. Вибір військової зброї, методів і засобів нападу також має базуватися на екологічних міркуваннях.

Проаналізовано, Проект принципів захисту навколишнього середовища у зв'язку зі збройним конфліктом, який був підготовлений Комісією міжнародного права ООН та позначено значення цього Проекту для подальшого розвитку співробітництва у сфері встановлення екологічної безпеки.

Проаналізовано такий аспект екологічної безпеки, як продовольча безпека та виробництво і поставка продовольства, та виробництво продукції сільського господарства. Зроблено акцент на аналізі положень Європейської екологічної та Спільної аграрної політики та внесення змін в ці політики з урахуванням збройного конфлікту в Україні.

Зроблено висновок, що норми про охорону навколишнього середовища формують екологічні принципи права збройних конфліктів. Право збройних конфліктів і

право захисту навколишнього середовища є тісно пов'язаними темами, які викликають занепокоєння міжнародної спільноти. Їх тісний зв'язок породжує потребу використовувати екологічні принципи під час збройного конфлікту та встановлюють заборону маніпулювання навколишнім середовищем у військових цілях та посягання на екологічну безпеку регіону.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, екологічна безпека, екологічна політика, аграрна політика, навколишнє середовище, збройний конфлікт.

Постановка проблеми. Під час збройних конфліктів природі та навколишньому середовищу неминуче завдається шкоди. Сьогодні норми міжнародного гуманітарного права містять низку обмежень щодо екологічно руйнівної діяльності під час військових дій.

Навколишнє середовище є надією та майбутнім кожного суспільства. Руйнувати довкілля означає руйнувати саме суспільство. Дотримання гуманітарних норм і правил ведення війни, які покладені в Женевських конвенціях, тепер поширюється на навколишнє середовище, яке піддається нападам під час конфліктів, порушуючи стан екологічної безпеки, викликаючи деградацію ґрунтів, знищення земель сільськогосподарського призначення, знищення флори та фауни. Тому питання руйнування довкілля, порушення стану міжнародної екологічної безпеки є одним із найбільш хвилюючих аспектів збройних конфліктів сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правові проблеми у сфері охорони навколишнього середовища під час збройного конфлікту розглядали українські та зарубіжні дослідники, такі як: Г. Балюк, А. Був'є, А. Коллінз, М. Медведева, Дж. П'ю, В. Стрельник, К. Халм, Е. Хесам, О. Шомпол та ін.

Метою цієї статті є дослідження впливу збройних конфліктів на стан екологічної безпеки та взагалі на стан навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Поняття екологічної безпеки має різний зміст і є предметом наукових суперечок та досліджень. Це виникає внаслідок злиття двох потужних концепцій – навколишнього середовища та безпеки.

Екологічна безпека направлена на загрози, які становлять екологічні події та тенденції для окремих осіб, громад або націй. Він може бути зосереджений на впливі людських конфліктів і міжнародних відносин на довкілля або на тому, як екологічні проблеми перетинають державні кордони.

Незважаючи на те, що деградація навколишнього середовища та зміна клімату інколи спричиняють насильницькі конфлікти всередині та між країнами, а інколи ні, а отже це може послабити національну безпеку держави різними способами [1, р. 64]. Зміна навколишнього середовища може підірвати і економічну стабільність країни, яка відіграє важливу роль у військовому потенціалі та матеріальній могутності країни. Так, зміна навколишнього середовища може негативно вплинути на дохід і зайнятість у первинних секторах, таких як сільське господарство, лісове

господарство, рибальство та видобуток корисних копалин, а також від послуг, що залежать від навколишнього середовища, таких як туризм. Якщо база природного капіталу економіки розмивається, то розмивається і довгостроковий потенціал збройних сил країни [2, р. 190]. Крім того, зміни в стані навколишнього середовища можуть наражати людей на загрози здоров'ю, це також може підірвати людський капітал та його добробут, які є важливими факторами економічного розвитку та стабільності людського суспільства [3].

Багато загальних норм і принципів МГП сприяють захисту навколишнього середовища під час війни. Найважливішим загальним принципом гуманітарного права в нинішньому контексті є той, згідно з яким право сторін конфлікту обирати методи чи засоби ведення війни не є необмеженим. Цей основний принцип зафіксовано в нормах МГП, зокрема, у Протоколі I 1977 року, який був додатковим до Женевських конвенцій (ст. 35, п. 1) [4]. Правило пропорційності є ще одним базовим принципом МГП, який лежить в основі багатьох його положень. Як і перший згаданий принцип, він однозначно застосовується також до захисту навколишнього середовища під час збройного конфлікту.

Крім того, потрібно згадати Конвенцію про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (Конвенція ENMOD, прийнята Організацією Об'єднаних Націй 10 грудня 1976 р.) Ця Конвенція була прийнята під егідою Організації Об'єднаних Націй, головним чином у відповідь на побоювання, викликані використанням методів і засобів ведення війни, які завдали великої шкоди навколишньому середовищу під час війни у В'єтнамі [5]. Вона забороняє «військове або будь-яке інше вороже використання методи зміни навколишнього середовища, що мають широко розповсюджені, довготривалі або серйозні наслідки як засоби знищення, шкоди або шкоди будь-якій іншій державі-учасниці» (ст. 1) [6]. Термін «методи модифікації навколишнього середовища» відноситься до «будь-яких методів зміни – шляхом навмисного маніпулювання природними процесами – динаміки, складу або структури Землі» (ст. 2) [6].

Прикладом спроби застосування норм МГП до захисту навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки, може слугувати пропозиція Міжнародного Комітету Червоного Хреста, саме через те, що країна-агресор ігнорує дотримання норм МГП. Так, у 2017 році МКЧХ запропонував створити «зони безпеки» навколо ряду об'єктів інфраструктури водопостачання Донбасу. Зони безпеки – це інструмент, який запобіг би можливості екологічних катастроф. Представник МКЧХ зазначив, що концепція зон безпеки передбачає виведення військового персоналу і обладнання з певних об'єктів і ділянок навколо них. При цьому, дуже важливо дотримання правил обома сторонами: ця зона не піддається обстрілу, не використовується для розташування військових частин або для планування військових операцій [7].

Норми права збройних конфліктів дійсно забезпечують певну міру правового захисту природи, але ці норми дуже загальні, обмежені та розпливчасті. Слід позначити нещодавнє прийняття Комісією міжнародного права Проекту принципів захисту навколишнього середовища у зв'язку зі збройним конфліктом [8].

Збройні конфлікти забруднюють і руйнують довкілля, часто залишаючи постійний слід на ландшафті та біорізноманітті постраждалих держав. Збройний конфлікт в Україні, як наприклад, демонструє спустошення фауни та флори, коли держави ведуть масові війни в районах, багатих на біорізноманіття, знищуються землі сільськогосподарського призначення. Більш того, світ побачив, що відбувається, коли війна ведеться в державі з ядерною енергією. Таким чином, від знищення фауни у лісах чи на заповідних територіях до побічної шкоди, спричиненої розливами нафти в морському середовищі, токсичним хімічним забрудненням від покинутих боєприпасів, знищення сільськогосподарських угідь та знищення дикої природи – збройний конфлікт спричиняє величезну шкоду навколишньому середовищу.

У травні 2022 року Комісія міжнародного права прийняла остаточну версію рекомендованих нею 27 Проектів принципів та надіслала їх Генеральній асамблеї для остаточного розгляду перед ухваленням. Багато з принципів у Проекті вже вкорінені в міжнародному праві, а деякі містять рекомендації з найкращої практики.

Немає сумніву, що Проект принципів є кульмінацією понад десяти років роботи, тому, безсумнівно, є важливим моментом у розвитку правового захисту середовища під час збройного конфлікту. Проект принципів об'єднує широкий набір норм, що охоплюють як міжнародні збройні конфлікти, так і збройні конфлікти неміжнародного характеру, і адресовані широкому колу недержавних суб'єктів.

Таким чином, Проект принципів є сумішшю договірного права, включно з правом збройних конфліктів, і нових вказівок або найкращої практики (відомої як «прогресивний розвиток»), якої держави та інші суб'єкти заохочуються дотримуватися [9].

Імплементация Проекту принципів буде останнім кроком, і очікується, що держави впроваджуватимуть їх через національне законодавство та військові посібники. Вони представляють стислий виклад права в одному документі, безсумнівно розширюючи закон з тих чи інших питань. Таким чином, Проект принципів, безсумнівно, слугуватиме як точка діалогу для держав для подальшого обговорення того, як захистити навколишнє середовище під час збройних конфліктів.

Повертаючись до впливу збройних конфліктів на стан навколишнього середовища, варто зупинитись на такому аспекті екологічної безпеки, як продовольча безпека та виробництво і поставка продовольства, та виробництво продукції сільського господарства. Проаналізуємо зміни, які відбулись в цій сфері на прикладі Європейського регіону та в середині

ЄС, оскільки саме наша держава потерпає від збройного конфлікту, розв'язаного країною-агресором, з одного боку, а з іншого Україна є кандидатом на вступ до ЄС, тому дослідження певних аспектів екологічної та аграрної політики ЄС в умовах збройного конфлікту є актуальним.

На аграрну політику впливають не лише політичні сили. Поліпшення управління ґрунтом є важливим для ланцюга поставок продовольства та сільського господарства, підвищення ефективності ґрунту для отримання вищих урожаїв, які є більш стійкими до фізичних і фінансових потрясінь, а також до наслідків зміни клімату. Вплив виробництва на навколишнє середовище значно відрізняється в різних країнах через відмінності в кліматі, наявності землі, родючості ґрунту, використанні технологій, джерелах енергії, законах та інституціях та інших факторах. Це вказує на те, що краще виробляти сільськогосподарську продукцію там, де це найбільш екологічно ефективно. Заохочуючи спеціалізацію, конкуренцію, економію від масштабу, інновації та передачу технологій на глобальному рівні, торгівля може як допомогти знизити витрати виробництва, так і допомогти досягти кращих екологічних результатів.

Субсидії, норми та стандарти, зокрема, можуть блокувати, а також заохочувати бажану трансформацію. Концентрація промисловості або бізнес-стратегії можуть бути несумісними з необхідною диверсифікацією сівозмін і сільськогосподарських ландшафтів. Механізми ланцюга постачання часто призводять до концентрації захоплення вартості та повноважень щодо прийняття рішень у нижчій частині ланцюга постачання, заважаючи фермерам переходити до більш стійких практик [10, р. 68].

Також слід відзначити позитивний досвід Європейського Союзу щодо взаємозв'язків та різних аспектів інтеграції в екологічному законодавстві. Зокрема, в законодавстві щодо надкористування, землекористування, охорони навколишнього середовища і здоров'я, забезпечення безпеки. В даний час Європейський Суд підтримує застосування принципу використання заходів безпеки в інших сферах політики ЄС, таких як сільське господарство і охорона здоров'я населення.

Сьогодні Європейську зелену сільськогосподарську політику було пом'якшено, щоб дозволити вирощувати сировину для виробництва кормів для тварин і задовольнити дефіцит експорту з України. Однак створення певних природних середовищ на землі сільськогосподарського призначення непропорційно вплине на довгострокове біорізноманіття та продовольчу безпеку.

Нова (2023–2027) Загальна аграрна політика (далі – CAP) Європейського Союзу спрямована на те, щоб зупинити поточну деградацію навколишнього середовища та зменшення біорізноманіття на європейських сільськогосподарських угіддях шляхом досягнення трьох зелених цілей: сприяння пом'якшенню наслідків зміни клімату, підтримка ефективного управління природними ресурсами та зменшення втрати біорізнома-

ніття [11]. Після початку війни в Україні Європейська комісія запропонувала низку коротко- та середньострокових пом'якшень екологічних зобов'язань САР, щоб компенсувати очікуваний дефіцит імпорту зерна та посилити продовольчу безпеку [12].

Україна є провідним світовим виробником та експортером зернової та кормової продукції (зокрема, олійно-білкових культур). Війна в Україні та міжнародні санкції проти країни-агресора ставлять під загрозу імпорт цих продуктів до ЄС. Тому агропромислові лобі та фермерські організації в Брюсселі, деякі політичні партії в Європейському парламенті та адміністрації деяких країн позначили необхідність збільшення сільськогосподарського виробництва і наполягають на послабленні або скасуванні екологічних зобов'язань САР [13].

Підтримка зростаючої тенденції експорту кормів та промислового інтенсивного тваринництва не узгоджується із Зеленою угодою ЄС через негативний вплив на якість повітря, ґрунту та води. Крім того, нещодавні пом'якшення нової САР ставлять під загрозу кілька її фундаментальних цілей, а також інші елементи Зеленої угоди, такі як Закон ЄС про відновлення природи [14].

Важко передбачити тривалість війни в Україні та її вплив на постачання Європи сировиною. Однак, варто підкреслити, що після десятиліть дорогого впровадження та реформування сільськогосподарської та природоохоронної політики, ЄС ризикує взяти участь у поспішній та хибній стратегії щодо виробництва продуктів харчування, що ставить під загрозу перехід до зеленого середовища. В якості альтернативи такої реакції «звичайний бізнес» ЄС тепер має можливість консолідувати згадані екологічні та соціальні цілі нової САР. Більш стале сільське господарство, стійке до криз продовольчого постачання, має базуватися на екологічній функціональності сільськогосподарських угідь, яка в кінцевому підсумку залежить від збереження їхнього біорізноманіття разом із заходами протидії зміні клімату.

Висновки. Норми про охорону навколишнього середовища можуть бути корисним для формулювання екологічних аспектів права збройних конфліктів. Оскільки, руйнування навколишнього середовища через надмірні людські вимоги та шкідливі наслідки виробництва, випробування, накопичення та використання військової зброї сьогодні є головною проблемою міжнародного співтовариства. Право збройних конфліктів і право захисту навколишнього середовища є тісно пов'язаними темами, які викликають дедалі більше занепокоєння міжнародної спільноти. Їх тісний зв'язок і спільна раціональна основа породжує потребу використовувати екологічні принципи та досвід у тлумаченні екологічних аспектів законів війни, які стосуються екологічної шкоди під час збройного конфлікту та забороняють маніпулювання навколишнім середовищем у військових цілях.

Література:

1. Pugh J. Challenges and opportunities of human conflict and environmental transformation. *Pirineos*. 2008. Vol. 163. P. 63–75.
2. Collins A. *Contemporary Security Studies*. Great Britain: Oxford University Press, 2013. 479 p.
3. Renewable resources and conflict. URL: <http://surl.li/eldkz> (дата звернення: 30.09.2022).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_199 (дата звернення: 17.10.2022).
5. Bouvier A. Protection of the natural environment in time of armed conflict. *International Review of the Red Cross*. 1991. № 285. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jmau.htm> (дата звернення: 17.10.2022).
6. Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10 грудня 1976 року. URL: <http://surl.li/eldnc> (дата звернення: 17.10.2022).
7. Ганкевич Р. Червоний Хрест закликав створити зони екологічної безпеки на Донбасі. 2017. URL: https://zaxid.net/chervoniy_hrest_zaklikav_stvoriti_zoni_ekologichnoyi_bezpeki_na_donbasi_n1429581 (дата звернення: 17.10.2022).
8. Protection of the environment in relation to armed conflicts. Geneva, 18 April-3 June and 4 July-5 August 2022. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G22/348/04/PDF/G2234804.pdf?OpenElement> (дата звернення: 17.10.2022).
9. Hulme K., Hessami El.B. New Legal Protections for the Environment in relation to Armed Conflict. 2022. URL: <https://www.iucn.org/story/202207/new-legal-protections-environment-relation-armed-conflict> (дата звернення: 17.10.2022).
10. Common Ground: Restoring Land Health for Sustainable Agriculture / L Larbodière, J Davies, R Schmidt, C Magero, A Vidal et al. IUCN, Gland, Switzerland, 2020. 100 p.
11. How agricultural intensification affects biodiversity and ecosystem services / M. Emmerson, M. Morales, J. Oñate, P. Batary et al. *Advances in ecological research*. Vol. 55. Academic Press, 2016. P. 43–97.
12. European Commission. The new common agricultural policy: 2023-27. URL: ec.europa.eu (дата звернення: 17.10.2022).
13. Protect European green agricultural policies for future food security / Manuel B. Morales, Mario Díaz, David Giralt et al. *Communications Earth & Environment*. 2022. № 217. URL: <https://www.nature.com/articles/s43247-022-00550-2> (дата звернення: 17.10.2022).
14. European Commission. Green deal: pioneering proposals to restore Europe's nature by 2050 and halve pesticide use by 2030. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3746 (дата звернення: 17.10.2022).

Kachuriner V. The influence of armed conflicts on the state of environmental security and the environment

Summary. The article is devoted to the study of the impact of armed conflicts on the state of ecological security and the state of the environment. However, over the years there has been a trend towards greater environmental destruction than ever before, especially now during the armed conflict in Ukraine. Munitions used against large or unsuccessfully hit targets cause significant damage to the environment and affect the state of environmental security of the region.

It is noted that the ecologically destructive trend in the modern armed conflict and the development of technologies and weapons leads to even greater destruction and degradation of the environment. As a challenge to these trends, international humanitarian law developed principles of environmental protection.

It is emphasized that today both conventional and conventional international law of warfare have recognized the importance of environmental protection. The choice of military weapons, methods and means of attack should also be based on environmental considerations.

The project of the principles of environmental protection in connection with the armed conflict, which was prepared by the UN International Law Commission, was analyzed and the importance of this project for the further development of cooperation in the field of establishing environmental security was noted.

Such an aspect of environmental safety as food safety and production and supply of food, and production of agricultural products are analyzed. Emphasis is placed on the analysis of the provisions of the European environmental and Common Agrarian Policy and the introduction of changes to these policies taking into account the armed conflict in Ukraine.

It was concluded that environmental protection regulations formulate ecological principles of the law of armed conflicts. The law of armed conflict and the law of environmental protection are closely related topics of concern to the international community. Their close connection gives rise to the need to use environmental principles during armed conflict and prohibits the manipulation of the environment for military purposes and encroachment on the ecological security of the region.

Key words: international humanitarian law, environmental security, environmental policy, agrarian policy, environment, armed conflict.

УДК 349.6
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.28.07>

ПАХОМІ С. К.,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії I курсу
спеціальності 293 – Міжнародне право
кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Анотація. Стаття присвячена дослідженню впливу міжнародної екологічної безпеки на розвиток міжнародних відносин. Екологічні конфлікти є загрозою для навколишнього середовища та впливають на деградацію міжнародних відносин.

Позначено, що поняття екологічної безпеки має різний зміст та визначення в працях зарубіжних та українських вчених. В розумінні поняття міжнародна екологічна безпека зіштовхуються дві концепції: навколишнього середовища та безпеки.

В статті проаналізовано деякі підходи до розуміння поняття безпека та міжнародна екологічна безпека. Позначено, що екологічна безпека означає захист від дуже значного забруднення та шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Підкреслено, що перші праці стосовно питання впливу міжнародної екологічної безпеки на міжнародні відносини та стан навколишнього середовища.

Позначено, що міжнародна екологічна безпека є загальною міжнародно-правовою ціллю, спрямованою на відповідний результат спільної суспільної діяльності з охорони навколишнього середовища, до чого мають прагнути суб'єкти міжнародної діяльності. Міжнародна екологічна безпека є особливим видом безпеки. Навколишнє середовище знаходиться під загрозою людської діяльності і держав, що викликає актуалізацію встановлення міжнародної екологічної безпеки. А отже важливість екологічних проблем у двадцять першому столітті не може дистанціюватися від міркувань національної чи міжнародної безпеки.

Підкреслено, що поняття екологічної безпеки відкриває можливість того, що така центральна проблема міжнародних відносин як міжнародна екологічна безпека може створити умови для трансформації вже існуючих міжнародних відносин. Екологічна безпека пов'язана з іншими видами безпеки, такими, як військова, політична, економічна та соціальна.

Позначено, що розвиток міжнародних відносин дозволяє підтримувати і зміцнювати систему міжнародної екологічної безпеки.

Проаналізовано вплив збройних конфліктів на стан міжнародної екологічної безпеки.

Зроблено акцент на діяльність деяких організацій (ЄС, ЮНЕП, Німецької ради консультантів з питань навколишнього середовища), які займаються питанням встановлення зв'язків між навколишнім середовищем і міжнародною безпекою та впливом міжнародної екологічної безпеки на міжнародні відносини; впливом збройних конфліктів на стан навколишнього середовища.

Зроблено висновок, що сьогодні характер екологічних проблем спонукає до розвитку міжнародних екологічних відносин, оскільки держави вже не можуть багато екологічних проблем вирішити самостійно.

Ключові слова: екологічна безпека, забезпечення екологічної безпеки, екологічна політика ЄС, міжнародні відносини, навколишнє середовище.

Постановка проблеми. Вплив екологічних проблем на міжнародні відносини має як практичне, так і теоретичне значення для розвитку науки міжнародного права. У статті розглядається концепція екологічної безпеки як відображення центральної ролі екологічного виклику в міжнародних відносинах. Міжнародне екологічне право формує точку зору на концепцію екологічної безпеки, а остання в свою чергу впливає на розвиток міжнародних екологічних відносин. Крім того, збройний конфлікт в Україні несе загрозу не тільки міжнародному правопорядку, а й міжнародній екологічній безпеці. Вже зараз виявленні масові факти порушення екологічної рівноваги та екологічної безпеки в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування концепції міжнародної екологічної безпеки нині є об'єктом не одного наукового дослідження, проте лише окремі вітчизняні роботи звертають ся до цього поняття, зокрема праці В.І. Андрейцева, Н.Р. Малишевої, О.В. Задорожного, М.О. Медведєвої тощо. Однак в більшості наукових праць достатня увага поняттю міжнародна екологічна безпека, його впливу на сучасний міжнародний правопорядок та міжнародні відносини – не досліджується.

Мета цієї статті – проаналізувати вплив міжнародної екологічної безпеки на розвиток міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Екологічна безпека є загрозою для навколишнього середовища та впливає на її деградацію. Складність полягає саме в тому, що ця відстань не завжди чітка, оскільки деякі трактування екологічної безпеки мають тенденцію просто додавати навколишнє середовище до існуючого списку проблем безпеки шляхом вивчення, наприклад, екологічних аспектів військової діяльності. Це може не відображати належним чином зміст та призначення екологічної безпеки. Тут постає питання про те, що саме захищається і від якої загрози: існування, життя, ідеалів, переконань, територіальна цілісність і добробут від війни, революції, громадянських протистоянь і невійськових загроз [1, р. 444–445]. Що захищається та від якої загрози, звичайно, залежить від концепції безпеки, яка використовується в державі та формується у міжнародних відносинах.

Поняття екологічної безпеки має різний зміст і є предметом суперечок. Це виникає внаслідок злиття двох потужних, але однаково неоднозначних концепцій – навколишнього середовища та безпеки – та різноманітного спектру дисциплін і шкіл думки, які сприяють вивченню цих двох концепцій.

Проблеми навколишнього середовища зараз є важливими політичними питаннями як наслідок збільшення масштабів споживання та забруднення в сучасних суспільствах з високим енергоспоживанням, що спричинило значне зменшення первинного лісового покриву; втрати

біорізноманіття; виснаження рибних запасів; деградація земель; забруднення та дефіцит води; деградація прибережної та морської зони; зараження людей, рослин і тварин хімічними і радіоактивними речовинами; зміна клімату та підвищення рівня моря.

Безпека є туманним поняттям. Вона може застосовуватися до багатьох різних речей, які цінуються (посилаються на такі об'єкти, як робота, здоров'я, держава та територія), а також стосуються багатьох різних видів ризиків (таких як безробіття, голод, зміна уряду та вторгнення). Проте найпотужніший дискурс про безпеку стосується національної безпеки та ризиків для неї, які походять від «інших», які живуть як за межами, так і в межах територіально обмеженої національної держави.

Екологічна безпека – це термін безпеки, який виник у результаті розширення класичної, вузько визначеної концепції безпеки та дискусії щодо зміни навколишнього середовища. Проте чіткого та загальноприйнятого визначення екологічної безпеки майже не існує. Навпаки, спроби були, і все ще робляться, навіть сьогодні, щоб визначити що ж таке екологічна безпека. Одна з небагатьох спроб пояснити екологічну безпеку зроблена Т. Герріссеном в 1990 році. Він розумів, що екологічна безпека означає захист від екстремального забруднення та шкідливого впливу на навколишнє середовище: «Отже, існує стан екологічної незахищеності, якщо шкідливий вплив на навколишнє середовище та/або тягар для навколишнього середовища, які кореняться в політичній системі, мають наслідки за межами кордонів цієї системи та спричиняє екологічні (...) ефекти на іншу політичну систему або в ній» [2].

Пізніше ця спроба дати визначення була розширена та використувувалася в подальших різноманітних спробах визначення екологічної безпеки.

Наведемо приклад деяких концепцій розуміння екологічної безпеки та міжнародної екологічної безпеки в національній доктрині. Як позначає Ю. А. Краснова «міжнародна екологічна безпека є міжнародно-правовою метою, спрямованою на відповідний результат спільної суспільної діяльності з охорони навколишнього середовища, до чого прагнуть суб'єкти міжнародної правотворчої та правореалізаційної діяльності. Міжнародна екологічна безпека нині виступає чимось не до кінця збагненим, але таким, до чого необхідно прагнути, особливо коли йдеться, по суті, про виживання людства» [3, с. 144].

Н. Р. Малишева позначає, що «екологічна безпека – це певний стан захищеності життєдіяльності, та вважаючи міжнародну екологічну безпеку станом міжнародних відносин, за якого забезпечується захищеність на глобальному та регіональному рівнях людини, умов її життєдіяльності, всіх елементів екосистеми Землі від шкідливих впливів чинників природного та антропогенного походження, для забезпечення сталого розвитку в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь» [4, с. 524].

О. С. Заржицький в своїй монографії позначає: «Сьогодні екологічна безпека становить одну з фундаментальних складових національної безпеки України» [5, с. 55]. Далі в своїй праці підкреслює: «Під державною системою екологічної безпеки розуміють сукупність державних заходів (правових, економічних, технічних, гуманітарних і медичних), спрямованих на підтримання рівноваги між екосистемами та антропогенними й природними навантаженнями» [5, с. 57].

Отже, навколишнє середовище саме по собі не має політичного чи морального статусу незалежно від інтересів. Це те, що робить навколишнє середовище особливим випадком безпеки: хоча держави чи народи можуть відчувати, що їхній безпеці загрожує зміна навколишнього середовища, навколишнє середовище, саме по собі, не виступає в ролі загрозового чиннику. Саме навколишнє середовище знаходиться під загрозою людської діяльності, а отже, і держав. Саме ця остання особливість робить навколишнє середовище достатньо уразливим для впливу з боку держави, суспільства та інших суб'єктів.

Глобальний вимір екологічних проблем, таких як, наприклад, зміна клімату, забруднення водойм, знищення біорізноманіття та ін. робить національну екологічну безпеку і перспективу захисту навколишнього середовища в межах певною територією – нестійкою. Екологічний погляд на безпеку міг би краще відображати занепокоєність людей щодо змін у навколишньому середовищі, яку вони породжують, і перспективи впоратися з такими проблемами. У цьому сенсі складність і центральність екологічних проблем у двадцять першому столітті не може дистанціюватися від міркувань національної чи міжнародної безпеки.

Екологічна безпека не може приймати однакову форму скрізь, а також не може гарантувати, що універсальна норма щодо захисту навколишнього середовища буде однаково для всіх діяти. Хоча, як позначає Б. Бузан, існує «зростаюча перспектива того, що нові норми у міжнародному праві і міжнародних відносинах розвинулися внаслідок зростання занепокоєння екологічними проблемами» [6, р. 172].

Поняття екологічної безпеки відкриває можливість того, що така центральна проблема міжнародних відносин як міжнародна екологічна безпека може створити умови для трансформації вже існуючих міжнародних відносин. Екологічна безпека пов'язана з іншими видами безпеки, такими, як військова, політична, економічна та соціальна. Чим більш інклюзивним вважається поняття екологічної безпеки, тим воно більше здійснює вплив на міжнародні відносини.

П. Черні позначає, що «справжня складність полягає в тому, щоб знайти переконливі орієнтири в сьогоденні для підтримки довгострокової глобальної перспективи запровадження міжнародної екологічної безпеки, хоча їх можна знайти у швидкості технологічних змін, у зростаючому усвідомленні погіршення навколишнього середовища, у глобалізації фінансових ринків, інформації та комунікацій, а також в інших транснаціональних видах діяльності [7].

Оскільки концепція екологічної безпеки має відображати великий просторовий і часовий діапазон змін навколишнього середовища, вона відрізняється від традиційного занепокоєння безпосередніми загрозами конкретним територіям, тобто від розуміння національної екологічної безпеки. Національна екологічна безпека, можливо, колись була фундаментальною для досягнення відповідного стану навколишнього середовища, але тепер більш імовірним є те, що міжнародна екологічна безпека є основною умовою безпеки людини та суспільства.

Сьогодні наявні міжнародні відносини вимагають встановлення «універсальності» екологічної безпеки та дослідження наслідків встановлення такої безпеки для політичного механізму держави [8]. Дуже цікавим в цьому аспекті є дослідження екологічної політики Європейського Союзу, як значного політичного актора у міжнародних відносинах та наднаціонального союзу держав.

Так, В. Л. Качурінер позначає, що «уряди держав-членів ЄС збагнули, що мають швидко розробити заходи проти забруднення та незручностей, для того, щоб відкрити клапан безпеки для екологічного руху, який був готовий повернутися до іншої крайності – заблокувати технологічний прогрес, а водночас, можливо, й економічний та соціальний поступ» [9, с. 18]. Науковець також позначає, що «забезпечення екологічної безпеки є вагомим важелем сприяння демократизації суспільства та розвитку європейських структур» [9, с. 114].

Отже, розвиток міждержавного співробітництва сприяє й дозволяє підтримувати і зміцнювати мир на Землі та створити систему міжнародної екологічної безпеки.

Міжнародна спільнота стикається із зростаючою загрозою глобальному миру та безпеці. Проте турбота про навколишнє середовище є не менш важливою для глобальної безпеки в довгостроковій перспективі, і як виклик, і як новий інструмент досягнення миру. У поєднанні з економічними проблемами та слабкими механізмами подолання таких проблем, шкода навколишньому середовищу може бути фактором для розв'язання збройного конфлікту, як приклад, зміна клімату впливає на родючість ґрунту та спричиняє конфлікти через землю.

Тим часом екологічні наслідки сучасних збройних конфліктів виходять далеко за рамки куль і бомб. Наявність хімікатів, нафтопереробних заводів, атомних електростанцій, дамб та іншої інфраструктури в зоні конфлікту може стати причиною екологічної катастрофи.

Щоб відповісти на, безсумнівно, складне питання про причинно-наслідковий зв'язок між погіршенням навколишнього середовища та насильницькими конфліктами, С. Лібішевський спирається на роздуми канадського дослідника миру Гомера-Діксона, який брав участь у міжнародному дослідницькому проєкті «Екологічні зміни та гострий конфлікт». Оскільки конфлікти є соціальними, а не природними явищами, екологічна деградація не призводить автоматично до конфлікту [10, р. 10]. У цьому контек-

сті Гомер-Діксон розробив аналітичну структуру взаємодій між людьми, навколишнім середовищем і конфліктами. У цьому відношенні соціальні наслідки деградації навколишнього середовища, які є продуктом усього населення та їх економічної діяльності на душу населення, а також вразливість екосистеми, є вирішальними. У цьому відношенні важливо зазначити, що аналіз цих ефектів завжди повинен враховувати соціально-економічний і політичний контекст [11].

Головний звіт Німецької ради консультантів з питань навколишнього середовища (WBGU) «Світ на стадії перехідного періоду: зміна клімату як загроза безпеці» за 2007 рік є найбільш повним і далекосяжним дослідженням. У той час як дослідження екологічних конфліктів дотепер домінували політичними науками, звіт WBGU дотримувався сильного міждисциплінарного підходу до дослідження екологічних конфліктів і, таким чином, визначення географічних закономірностей. Головне повідомлення звіту полягає в тому, що без рішучих контрзаходів зміна клімату перевищить здатність багатьох суспільств до адаптації, і в результаті насильство та дестабілізація можуть посилитися. Щоб протистояти цим подіям, WBGU виступає за посилення зусиль із захисту клімату та розширення співробітництва в сфері екологічних відносин, щоб посилити стійкість держав і регіонів, які постраждали. У цьому відношенні, серед іншого, було запропоновано розширення Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) [12].

У 2015 році Європейський офіс Програми ООН з навколишнього середовища запустив Женевську науково-політичну платформу з навколишнього середовища та безпеки. Однією з цілей платформи є збір знань про зв'язки між навколишнім середовищем і міжнародною безпекою та вплив останньої на міжнародні відносини. Наприклад, було створено інфографіку, щоб показати взаємозв'язок між посухою та конфліктом низької інтенсивності [13].

Платформа організувала тренінг під назвою «Зміна клімату та безпека: до більш екологічного миру», надавши докази того, як екологічні дії можуть підтримати безпеку. ЮНЕП також має меморандум про взаєморозуміння з Мюнхенською конференцією з безпеки, де зустрічаються видатні урядовці та посадові особи з питань безпеки, і провела захід, щоб проаналізувати, як екологічні дії можуть бути вирішенням проблем безпеки. У довгостроковій перспективі платформа, крім того, намагатиметься проводити переговори з екологічних питань, які можуть викликати збройні конфлікти.

Висновки. Складність полягає в тому, що міжнародні відносини завжди мали більше успіху у визначенні та регламентації спільних проблем і менше в наданні їм нормативної узгодженості та встановлення до них довіри. У випадку екологічної безпеки може вистачити нормативної узгодженості, щоб актори мали можливість самостійно діяти, однак, сьогодні характер екологічних проблем спонукає до розвитку міжнародних

екологічних відносин, оскільки держави вже не можуть багато екологічних проблем вирішити самостійно. Таким чином, можливість охоплення сучасних екологічних проблем сферою міжнародних відносин та концепцією міжнародної екологічної безпеки викликає дискусію та потребує подальшого уточнення та дослідження.

Література:

1. Dyer H. Environmental security and international relations: the case for enclosure. *Review of International Studies*. 2001. № 27. P. 441–450.
2. Environmental security. URL: <https://warpp.info/en/m8/articles/m8-01> (дата звернення: 20.11.2022).
3. Краснова Ю.А. Особливості міжнародно-правового розвитку права екологічної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Вип. 45. С. 143–147.
4. Малишева Н.Р. Міжнародне право екологічної безпеки: поняття, стан та особливості розвитку / Проблеми права екологічної безпеки: навч. посіб. / М.В. Краснова, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова та ін.; під заг. ред. М.В. Красної та Р.С. Кіріна; відп. ред. В.І. Андрейцев. Дніпро: НГУ, 2016. С. 523–527.
5. Заржицький О.С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти) : монографія. Д.: Національний гірничий університет, 2012. 200 с.
6. Buzan B. *People, States and Fear*. 2nd edn. UK: Harvester Wheatsheaf, 1991. 262 p.
7. Cerny P. Globalization and the Changing Logic of Collective Action, *International Organization*. 1995. Vol. 49. № 4. P. 595–625.
8. Dyer H. The Environment in International Relations. *British Journal of Politics and International Relations*. 2001. Vol. 3. № 1. P. 105–114.
9. Качурінер В.Л. Правове регулювання екологічної політики європейського Союзу у сфері виробництва: дис... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2016. 243 с.
10. Libiszewski S. What is an Environmental Conflict? 1992. 15 p. URL: https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/What_is_Environment_Conflict_1992.pdf (дата звернення: 20.11.2022).
11. Homer-Dixon T. F. On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict. *International Security*. 1991. Vol. 16. № 2. P. 76–116.
12. Wissenschaftlichen Beirat der Bundesregierung Globale Umweltveränderungen URL: <https://www.wbgu.de/de/> (дата звернення: 20.11.2022).
13. Environment and Security: Policy transformation through knowledge building. URL: <https://www.unep.org/regions/europe/our-projects/environment-and-global-security> (дата звернення: 20.11.2022).

Pakhomi S. Influence of international environmental security on the development of international environmental relations

Summary. The article is devoted to the study of the impact of international environmental security on the development of international relations. Environmental conflicts are a threat to the environment and affect the degradation of international relations.

It is noted that the concept of environmental security has a different meaning and definition in the works of foreign and Ukrainian scientists. In understanding the concept of international environmental security, two concepts collide: environment and security.

The article analyzes some approaches to understanding the concept of security and international environmental security. It is noted that environmental safety means protection against very significant pollution and harmful effects on the environment.

It is emphasized that the first works are related to the issue of the impact of international environmental security on international relations and the state of the environment.

It is noted that international environmental safety is a general international legal goal, aimed at the appropriate result of joint public activity on environmental protection, to which the subjects of international activity should strive. International environmental security is a special type of security. The environment is threatened by human activity and states, which causes the actualization of the establishment of international environmental security.

It is emphasized that the concept of environmental security opens up the possibility that such a central problem of international relations as international environmental security can create conditions for the transformation of already existing international relations.

It is noted that the development of international relations allows to support and strengthen the system of international environmental security.

Emphasis is placed on the activities of some organizations (EU, UNEP, German Council of Environmental Consultants), which deal with the issue of establishing connections between the environment and international security and the impact of international environmental security on international relations.

It was concluded that today the nature of environmental problems encourages the development of international environmental relations, since states can no longer solve many environmental problems on their own.

Key words: environmental safety, ensuring environmental safety, EU environmental policy, international relations, environment.

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

УДК 341.171
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.28.08>

БАРІКОВА А. А.,

кандидат юридичних наук,

науковий консультант відділу забезпечення роботи секретаря та суддів
судової палати управління забезпечення роботи судової палати

з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів
секретаріату

Касаційного адміністративного суду;

викладач кафедри публічного управління та адміністрування

Національної академії внутрішніх справ

ГЛОБАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ДИСКРЕЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Анотація. Стаття присвячена питанням наднаціональних джерел в контексті нормативно-правового забезпечення дискреції в застосуванні норм глобального права: міжнародні конвенції та угоди, зокрема, фундаментальної, євроінтеграційної, податкової та митної спрямованості; рішення Європейського суду з прав людини щодо валютного регулювання; оподаткування, охоплюючи визначення сутності податкових правовідносин, рентні платежі, податок на доходи, земельний податок, податок на спадок, податок на додану вартість. Обґрунтовано, що в такому глобальному правовому просторі діють нормами-конгломератами, які підлягають імплементації згідно з двофазною спрямованістю. На первинному етапі імплементуються норми наднаціонального права до внутрішніх правових систем. Надалі можливий факультативний етап зворотного впливу, коли на основі норм національного права, підтверджених практикою правозастосування як ефективних, формуються норми міжнародного, глобального права. Розвиток таких норм забезпечується на підставі соціально-політичних, економічних, культурних та інших факторів розвитку, які визначають еталонну модель поведінки правозастосувачів під час реалізації дискреції в застосуванні норм фінансового права. Запропоновано, що джерела наднаціонального права Європейського Союзу мають вищу юридичну силу за джерела національного права України. Натомість акти вторинного права Європейського Союзу (рекомендації, резолюції та директиви) необов'язкові для застосування, але після вступу до Європейського Союзу набудуть чинності як джерела наднаціонального глобального права. Автор зосереджує увагу на тому, що глобальне право має бути гармонізованим, коли в країнах діють не просто однакові норми, а подібне тлумачення та застосування підходів, схоже регулювання

відносин, з урахуванням національних особливостей життєдіяльності держави та суспільства. Інстанційна специфіка зумовлює врахування національним правом загальносистемних і змістовних стабільних положень глобального права. Як правило, такий процес здійснюється шляхом інкорпорації, коли відбувається оновлення національного права згідно з загальновизнаними уніфікованими міжнародними стандартами оподаткування, реалізації публічної фінансової політики та здійснення публічного управління. Такі приписи мають бути узгодженими між собою, застосовуватися в ustalений спосіб на наднаціональному та національному рівнях. Імплементация норм міжнародного права відбувається з огляду на спеціальні процедури ратифікації досягнутих домовленостей. Регулятивна модель, яка реалізується на практиці, має бути реалістичною, дієвою, ефективною, зважаючи на наднаціональні стандарти та спеціальні норми міжнародного чи глобального права.

Ключові слова: глобалізація, євроінтеграція, гармонізація, джерела права, «живе» право, нормативний порядок, «м'яке» право, судова правотворчість.

Постановка проблеми. Під час проведення новітньої науково-технологічної революції, практика реалізації дискреції щодо застосування норм фінансового права потребує максимально комплексної та всеосяжної правової бази на основі балансування публічного та приватних інтересів усіх учасників таких відносин та сприяння становленню держави загального добробуту. Неврахування міжнародних, наднаціональних стандартів виводить господарську діяльність платників зі світових ринків, унеможливить здійснення ними своїх повноважень і погіршуватиме економічне становище держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику формування глобального права досліджували В. Авер'янов, Б. Кінгсбері, Б. Кормич, Н. Кріш, О. Мережко, Овсієнко-Миронова, А. Пухтецька, Ю. Семаніва, Б. Стьюарт, О. Шпакович та інші. Попри актуальність проблематики дискреції в глобальному вимірі, у юридичній науці немає відповідного комплексного юридичного дослідження.

Формування цілей статті. Метою статті є розкриття євроінтеграційного підґрунтя нормативно-правового забезпечення дискреції в застосуванні норм фінансового права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою нормативно-правового забезпечення дискреції в застосуванні норм фінансового права потрібно вважати джерела саме міжнародного, наднаціонального права. Перелік джерел міжнародного права закріплений у ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН і охоплює не лише нормативні акти, але й визнані цивілізованими націями загальні принципи права, міжнародні звичаї, судову практику та доктрину [1]. Такий підхід повною мірою узгоджується з концепцією «живого права», оскільки йдеться не суто про нормативні акти, а також про фундаментальні засади права, історично ustalені правила поведінки в суспільстві, «право юристів» з відповідними доктринами.

У ст. 9 Конституції України [2] та ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [3] дійсно визнано, що ратифіковані міжнародні угоди входять до національного законодавства. Більшість українських

науковців вважають, що за юридичною силою акти міжнародного, наднаціонального права перебувають між Конституцією України та звичайними законами [4, с. 10]. Водночас у частині другій ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» закріплено примат міжнародного права, тобто пріоритет норм міжнародного договору в разі конфлікту чи колізії з нормами національного законодавства [3]. На підставі наведеної норми слідує й те, що такі джерела наднаціонального права Європейського Союзу мають вищу юридичну силу за джерела національного права України. Натомість акти вторинного права Європейського Союзу (рекомендації, резолюції та директиви) необов'язкові для застосування, але після вступу до Європейського Союзу набудуть чинності як джерела наднаціонального глобального права.

Наприклад, у постанові від 13 грудня 2022 року у справі № 640/17107/21 Верховний Суд указав, що фізичні особи – підприємці, що обрали спрощену систему оподаткування та отримують пенсію за віком або є особами з інвалідністю та отримують відповідно до закону пенсію або соціальну допомогу, та пенсія яким призначена за віком безстроково, попри перебування на обліку в Пенсійному фонді держав-учасниць, в тлумаченні Угоди між Урядом України і Урядом Литовської Республіки про співробітництво в галузі пенсійного забезпечення [5], мають право не сплачувати єдиний соціальний внесок. Частина четверта статті 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [6] не визначає такої обов'язкової умови, як призначення пенсії лише за законодавством України. Тому пільги встановлено для всіх суб'єктів, які є пенсіонерами за віком, незалежно від того, на підставі якого законодавства особа набула статусу пенсіонера за віком, чи то за нормами законодавства України, чи литовського законодавства [7].

Щодо реалізації дискреції в застосуванні норм фінансового права на підставі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [8] насамперед йдеться про міжнародні конвенції та угоди, а також практику Європейського суду з прав людини:

– фундаментальної спрямованості: Загальну декларацію прав людини [9], Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод [10];

– євроінтеграційної спрямованості: Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [11], Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію [12], План дій «Україна – Європейський Союз» [13];

– податкової спрямованості щодо сприяння міжнародному співробітництву, уникненню подвійному оподаткуванню або зменшенню оподаткування шляхом ухилення від сплати податків та уникнення оподаткування,

усунення перешкод для транскордонних інвестицій, послуг, передачі знань і навичок: понад 70 міжнародних договорів України про уникнення подвійного оподаткування (закріплено такі підходи, як виключне резидентне оподаткування, розподіл оподаткування без обмежень для країни-джерела або з обмеженням для джерела, виключне оподаткування у джерела виплати);

– митної спрямованості міждержавного та міжурядового характеру про співробітництво та взаємну адміністративну допомогу, щодо попередження, розслідування та припинення митних порушень; міжвідомчого характеру про взаємне визнання митних документів та митних забезпечень, митне оформлення транзитних вантажів і багажу, організацію спільного контролю в міжнародних пунктах пропуску для автомобільного сполучення, боротьбу з митними правопорушеннями;

– судову правотворчість: рішення Європейського суду з прав людини щодо валютного регулювання (у справі «Федоренко проти України» [14]); оподаткування, охоплюючи визначення сутності податкових правовідносин (у справах «Ferrazzini v. Italy» [15], «Gasus Dosier – und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands» [16]), рентні платежі, податок на доходи (у справах «Mellacher and Others v. Austria» [17], «Stretch v. the United Kingdom» [18]), земельний податок, податок на спадок (у справах «Zwierzynski v. Poland» [19], «Рисовський проти України» [20]), податок на додану вартість (у справах «Інтерсплав проти України» [21], «Серков проти України» [22]) тощо.

Описане глобальне право має бути гармонізованим, коли в країнах діють не просто однакові норми, а подібне тлумачення та застосування підходів, схоже регулювання відносин, з урахуванням національних особливостей життєдіяльності держави та суспільства. Інстанційна специфіка зумовлює врахування національним правом загальносистемних і змістовних стабільних положень глобального права. Як правило, такий процес здійснюється шляхом інкорпорації, коли відбувається оновлення національного права згідно з загальновизнаними уніфікованими міжнародними стандартами оподаткування, реалізації публічної фінансової політики та здійснення публічного управління. Такі приписи мають бути узгодженими між собою, застосовуватися в усталений спосіб на наднаціональному та національному рівнях. Імплементация норм міжнародного права відбувається з огляду на спеціальні процедури ратифікації досягнутих домовленостей. Регулятивна модель, яка реалізується на практиці, має бути реалістичною, дієвою, ефективною, зважаючи на наднаціональні стандарти та спеціальні норми міжнародного чи глобального права.

Норми глобального права містять імплементаційний «буфер» з метою запровадження принципів, механізму та інструментів для впливу на порядок реалізації компетенції для гарантування верховенства права, прозорості, участі та інклюзивності, ефективного правового впливу [23, с. 15–61]. У такому глобальному правовому просторі діють нормами-конгломератами, які підлягають імплементації згідно з двофазною спрямованістю. На первинному етапі імплементуються норми наднаціонального права до

внутрішніх правових систем. Надалі можливий факультативний етап зворотного впливу, коли на основі норм національного права, підтверджених практикою правозастосування як ефективних, формуються норми міжнародного, глобального права. Розвиток таких норм забезпечується на підставі соціально-політичних, економічних, культурних та інших факторів розвитку, які визначають еталонну модель поведінки правозастосувачів під час реалізації дискреції в застосуванні норм фінансового права.

Зворотний вплив національного права на міжнародне відбувається, коли правила поведінки для всієї світової спільноти запроваджуються шляхом визнання їхньої цінності для держав-учасниць. Якщо норми внутрішнього права визначені чіткіше та є більш розвиненими в історичному плані, то такі норми сприяють розвитку міжнародного права, перейшовши в позитивне закріплення на наднаціональному рівні у відповідному міжнародно-правовому акті. У Європейському Союзі широко вживаною є концепція «м'якого» права («soft» law) щодо імплементації директив, у які переходять юридичні норми з високою політичною чи моральною значущістю, оскільки формуються лише міжнародними організаціями, які мають вагомий авторитет серед держав [24, с. 173–179]. Така еволюція активно відбувається на теоретико-практичному рівні, покращуючи регулятивний вимір суспільних відносин і підвищуючи ціннісний вимір права [25, с. 40–44]. У цей момент відбувається гармонізація наднаціонального та національного права, коли «добробок спільноти» визначає, які заходи потрібно вжити для досягнення поставлених цілей, із можливістю обирати форму та засоби імплементації у внутрішньому правопорядку. «М'які» норми хоча і не є формально обов'язковими, але їх дотримуються як положень «живого права», які потім імплементують у його державний різновид.

Згадане юридичне утворення має нормативістську спрямованість [26, с. 41; 27, с. 269], закріплюючи універсалізований плюралістичний нормативний порядок реалізації дискреції в застосуванні норм фінансового права та формалізовані критерії ефективного прийняття рішень. У цьому утворенні можна виокремити норми конфірмаційної та інтерпретаційної спрямованості. Конфірмаційні норми пов'язані з визнанням юридичних фактів, а інтерпретаційні – з їхнім тлумаченням в контексті спрямованості правотворчості, проведення логічних операцій, використання логіко-граматичних і системно-структурних прийомів, урахування колізійних факторів та запобігання ним тощо. Норми такого глобального права є практично дієвими та «живими», коли з ними узгоджується поведінка правозастосувачів.

На переконання Європейського суду з прав людини, податкові питання і досі становлять частину основного пакета прерогатив державних органів. Відносини між платником та податковим органом мають переважно публічний характер. Зміни, які відбулися щодо оподаткування в демократичних суспільствах, не торкаються сутності обов'язку фізичних осіб чи компаній сплачувати податок. Порівняно із ситуацією на момент

прийняття Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ці зміни не призвели до подальшого втручання держави в «цивільну» сферу життя людини. Беручи до уваги, що Конвенція та протоколи до неї мають тлумачитися в контексті всієї сукупності їхніх положень, за державою зберігається право запроваджувати такі закони, які, на її думку, необхідні для забезпечення сплати податків (п. 60 рішення у справі «Gasus Dosier – und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands» [16]; п. 27 рішення у справі «Ferrazzini v. Italy» [15])

Наприклад, платник податку на додану вартість має достатньо підстав сподіватись на відшкодування цього податку, як і на компенсацію за затримку його виплати, оскільки має захищений статтею 1 Першого протоколу до Конвенції майновий інтерес (п.п. 31–32). Порушення наявне з огляду на постійні затримки відшкодування і компенсації податку на додану вартість у поєднанні з відсутністю ефективних засобів запобігання або припинення такої адміністративної практики, коли стан невизначеності щодо часу повернення коштів порушує «справедливий баланс» між вимогами публічного інтересу та захистом права на мирне володіння майном [21] (п. 40 рішення у справі «Інтерсплав проти України»).

Європейський Суд з прав людини поважає законодавчі рішення, якщо вони відповідають загальним інтересам і ґрунтуються на чітко сформульованому розумному вмотивуванні. Втручання у право на «мирне володіння майном» забезпечує «справедливу рівновагу» між інтересами суспільства та необхідністю дотримання фундаментальних прав людини. Таке втручання стає деліктом, коли здійснюється не «згідно із законом», або без «легітимної мети в суспільних інтересах», або не є «необхідним у демократичному суспільстві» [17] (п. 48 рішення у справі «Mellacher and Others v. Austria»).

Йдеться про особливу важливість принципу «належного урядування», коли йдеться про питання загального інтересу. Якщо справа впливає на такі основоположні права людини, як майнові, державні органи мають діяти вчасно та в належний і якомога послідовніший спосіб [20] (п.п. 70–71 рішення по справі «Рисовський проти України»). Розглядаючи питання, які мають загальний інтерес, органи публічної адміністрації мають діяти конкретно і дуже послідовно. Як охоронець громадського порядку, держава має моральне зобов'язання бути взірцевою, стежити за тим, щоб такими були й державні органи, що захищають публічний порядок [19] (п. 73 рішення у справі «Zwierzynski v. Poland»).

Держава має право здійснювати контроль за використанням майна шляхом введення в дію «законів» [22] (п. 33 рішення у справі «Серков проти України»). Право власності може виступати у формі не тільки майна, а й «виправданих очікувань» від ефективного використання такого права [14] (п. 21 рішення у справі «Федоренко проти України»). У контексті реалізації права особи на мирне володіння майном, береться до уваги «законне і обґрунтоване очікування набути майно або майнове право». Наведене

викликає у платників обґрунтовані «законні очікування» щодо майна (податку), який підлягає (або не підлягає) сплаті в наступному податковому періоді, за умови збереження або відчуження власного майна. Виходячи з цього, хоча й платник не має права на позов про скасування законодавчих змін, але може скористатися можливістю захистити порушене право та інтереси з огляду на доведеність чи реальність такого порушення в інший спосіб, зокрема, шляхом пред'явлення позову про відшкодування шкоди [18] (п. 36 рішення у справі «Stretch v. the United Kingdom»).

Зокрема, з посиланням на релевантну практику Європейського суду з прав людини, Верховний Суд, визначаючи юрисдикцію спорів щодо погашення простроченої заборгованості перед бюджетом, в ухвалі від 19 травня 2018 року у справі № 320/12137/20 зазначив, що податкове правопорушення у зв'язку з простроченням податковим органом відшкодування платнику податку бюджетної заборгованості по податку на додану вартість напряму не пов'язане зі справою про банкрутство. Фактично спірні правовідносини виникли у межах публічно-правового спору у сфері бюджетного відшкодування податку на додану вартість, тобто заборгованості держави щодо відшкодування платнику переплати з податку на додану вартість, переведеного у площину процедурного врегулювання, встановлену законодавством. Тому автоматичне віднесення до господарської юрисдикції таких спорів не узгоджується з принципом правової визначеності [28]. Так, у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Ferrazzini v. Italy» йдеться про те, що податкові спори виходять за межі сфери цивільних прав та обов'язків, попри матеріальні наслідки, які вони обов'язково створюють для платника [15] (п. 29).

У межах описаного глобального права встановлюються орієнтири для прийняття рішень, на які впливає дискреційна складова поведінки. Глобальне право впливає на правовідносини між суб'єктами публічного та приватного права як система правил поведінки [29, с. 75–76]. Йдеться про форми та методи впливу, що узгоджуються з транснаціональним вектором; справедливі гарантії правопорядку щодо прийняття та перегляду глобальних рішень у функціональному та інституціональному плані; деліктологію у глобальному вимірі [30, с. 117]. Окреслені напрямки дозволяють задовольнити потреби правозастосувачів щодо усталених і однозначних правил поведінки на міжнародному та національному рівнях для належного виконання завдань і додержання стандартів глобального права в діяльності як контролюючих органів, так і платників через взаємодію норм міжнародного права та основоположних норм внутрішнього права.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Наразі спостерігається глобалізація відносин, зокрема, із застосування норм міжнародного, наднаціонального права щодо діяльності контролюючих органів і платників, транскордонний характер взаємодії між ними. З такими «правилами гри» має узгоджуватися вектор розвитку будь-якої цивілізованої країни світу, що засвідчується шляхом ратифікації цих джерел права.

Господарська діяльність може бути реалізована на наднаціональному рівні, зокрема, щодо міжнародного оподаткування, трансфертного ціноутворення. Для ефективної та конкурентоспроможної діяльності необхідно орієнтуватися на відповідні міжнародні, наднаціональні стандарти щодо взаємних міжнародних прав та обов'язків публічної адміністрації та суб'єктів приватного права, процедур захисту прав і законних інтересів платників. Тому виправданим вбачається поставити за юридичною силою ратифіковані міжнародні, наднаціональні джерела права над будь-якими актами національного права, навіть конституційної спрямованості.

Глобальний правовий простір впливає на національне право через «конгломерати» норм міжнародного та національного права. Йдеться про міжнародний фінансово-адміністративний вимір глобального права, яке встановлює особливості реалізації дискреції. Таким чином, усуваються межі між національним та глобальним правом в публічно-правовому та приватноправовому проявах реалізації дискреції. Не менш важливо зважати на зарубіжну традицію конвергенції шляхом запозичення норм права для зменшення відмінностей між англо-саксонською та континентальною системами права.

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: Міжнародний документ від 26.06.1945 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995010/print1444587550577055> (дата звернення: 24.12.2022).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 24.12.2022).
3. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення: 24.12.2022).
4. Константий О.В. Джерела адміністративного права України: монографія. Київ: Українське агентство інформації та друку «Рада», 2005. 120 с.
5. Угода між Урядом України і Урядом Литовської Республіки про співробітництво в галузі пенсійного забезпечення: Міжнародний документ від 27.09.1994 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_545 (дата звернення: 24.12.2022).
6. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 24.12.2022).
7. Постанова Верховного Суду від 13.12.2022 р. у справі № 640/17107/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107845449> (дата звернення: 24.12.2022).
8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 24.12.2022).

9. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. С. 3101.
10. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. С. 270.
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. С. 83. Ст. 2125.
12. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію: Міжнародний документ від 20.11.2009 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994990> (дата звернення: 24.12.2022).
13. План дій «Україна – Європейський Союз»: Міжнародний документ від 12.02.2005 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994693> (дата звернення: 24.12.2022).
14. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Федоренко проти України» від 01.06.2006 р., заява № 25921/02. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_041 (дата звернення: 24.12.2022).
15. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ferrazzini v. Italy» від 12.07.2001 р., заява № 44759/98. *European Court of Human Rights. HUDOC database*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59589> (дата звернення: 24.12.2022).
16. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Gasus Dosier – und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands» від 23.02.1995 р., заява № 15375/89. *European Court of Human Rights. HUDOC database*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57918> (дата звернення: 24.12.2022).
17. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Mellacher and Others v. Austria» від 19.12.1989 р., заяви № 10522/83, № 11011/84, № 11070/84. *European Court of Human Rights. HUDOC database*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57616> (дата звернення: 24.12.2022).
18. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Stretch v. the United Kingdom» від 24.06.2003 р., заява № 44277/98. *European Court of Human Rights. HUDOC database*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61173> (дата звернення: 24.12.2022).
19. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Zwierzynski v. Poland» від 19.06.2001 р., заява № 34049/96. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_063 (дата звернення: 24.12.2022).
20. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Рисовський проти України» від 20.10.2011 р., заява № 29979/04. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_854 (дата звернення: 24.12.2022).
21. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Інтерсплав проти України» від 09.01.2007 р., заява № 803/02. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_194 (дата звернення: 24.12.2022).
22. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Серков проти України» від 07.07.2011 р., заява № 39766/05. *European Court of Human Rights. HUDOC*

- database*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105536> (дата звернення: 24.12.2022).
23. Kingsbury B., Krisch N., Stewart B. The Emergence of Global Administrative Law. *New York University Public Law and Legal Theory Working Papers*. 2005. Paper 17. P. 15–61.
  24. Шпакович О.М. «М'яке» право і міжнародні організації. *Публічне право*. 2011. № 4. С. 173–179.
  25. Мельник Р. Сучасна адміністративно-правова доктрина та управлінська термінологія: як узгодити їх між собою? *Юридична Україна*. 2010. № 5. С. 40–44.
  26. Мережко О. Теорія джерел міжнародного права. *Юридичний журнал*. 2009. № 1. С. 40–49.
  27. Овсієнко-Миронова Г.В. Актуальні аспекти джерел міжнародного адміністративного права. *Юридичний вісник Причорномор'я*. 2011. № 1(1). С. 268–277.
  28. Ухвала Верховного Суду від 19.05.2022 р. у справі № 320/12137/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104400924> (дата звернення: 24.12.2022).
  29. Семаніва Ю.В. Міжнародне (глобальне) адміністративне право: поняття, сутність та джерела. *Митна справа*. 2010. № 1. С. 72–76.
  30. Пухтецька А.А. Формування глобального адміністративного права. *Наукові записки НаУКМА*. 2013. № 144–145. С. 117–119 (Серія: *Юридичні науки*).

Barikova A. Global level of discretion regarding the application of financial provisions of law

Summary. The paper addresses the issues of supranational sources in the context of regulatory and legal provisions of discretion in the application of the norms of global law: international conventions and agreements, in particular, fundamental, regarding European integration, tax and customs issues; decisions of the European Court of Human Rights regarding currency regulation; taxation, covering the definition of the essence of tax relations, rent payments, income tax, land tax, inheritance tax, value added tax. Such a global legal space, including conglomerate provisions of law, has been substantiated. They are subject to implementation according to a two-phase orientation. At the initial stage, the norms of supranational law are implemented to internal legal systems. In the future, an optional stage of reverse influence is possible, when the norms of international, global law are formed based on the norms of national law, confirmed by the practice of law enforcement as effective. The development of such norms is ensured on the basis of socio-political, economic, cultural and other development factors, which determine the reference model of the behaviour of law enforcement officers during the exercise of discretion when applying the provisions of financial law. The sources of supranational law of the European Union, having a higher legal force than the sources of national law of Ukraine, have been proposed. In contrast, the secondary acts of the European Union (recommendations, resolutions and directives) are optional, but after accession to the European Union will enter into force as sources of supranational global law. The author focuses on the fact that global law should be harmonized when not only the same norms apply in countries, but considering similar interpretation and application of approaches, similar regulation of relations, taking into account the national characteristics of the life of the state and society. The specifics of the instance determines the consideration by the national law of system-wide and meaningful stable provisions of the global law. As a rule, such a process is carried out through incorporation, when national law is updated in accordance with universally recognized unified international standards of taxation, implementation of public financial policy and practise of public administration. Such prescriptions are to be mutually agreed upon and

applied in a consistent manner at the supranational and national levels. The implementation of the norms of international law takes place in view of special procedures for the ratification of agreements reached. The regulatory model implemented in practice is to be realistic, effective, efficient, taking into account supranational standards and special provisions of international or global law.

Key words: globalization, European integration, harmonization, sources of law, “living” law, normative order, “soft” law, judicial law-making.

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

Березовська Н. Л.

ДЖЕРЕЛА РЕГУЛЮВАННЯ І ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....3

Карпова К. М., Андрейченко С. С.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЗА УМОВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....12

МІЖНАРОДНЕ МОРСЬКЕ ПРАВО

Єременко К. С.

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛЯЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ІМО
ТА ООН У ПИТАННІ СКОРОЧЕННЯ ВИКИДІВ
ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ 24

Купрій А. А.

ВПЛИВ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ДІЮ МІЖНАРОДНОГО
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ПОШУКУ ТА РЯТУВАННЯ НА МОРІ..... 34

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

Громовенко К. В., Годжек Я. С.

ПОНЯТТЯ ГАРАНТІЙ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ
В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....43

МІЖНАРОДНЕ ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Качурінер В. Л.

ВПЛИВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ТА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ.....52

Пахомі С. К.

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....60

**ПРАВО
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Барікова А. А.

ГЛОБАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ДИСКРЕЦІЇ

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ФІНАНСОВОГО ПРАВА..... **68**

CONTENTS

INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW

Berezovska N.

SOURCES OF REGULATION AND ENFORCEMENT
IN THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS.....3

Karpova K., Andreichenko S.

ACTIVITIES OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
IN THE CONTEXT OF RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE.....12

INTERNATIONAL LAW OF THE SEA

Yeremenko K.

RESEARCH OF THE RELATIONAL INTERACTIONS BETWEEN
THE IMO AND THE UN REGARDING THE REDUCTION
OF GREENHOUSE GAS EMISSIONS.....24

Kuprii A.

THE IMPACT OF ARMED CONFLICT O THE INTERNATIONAL
OBLIGATION TO SEARCH AND RESCUE AT SEA.....34

INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Hromovenko K., Hodzhek Ya.

THE CONCEPT OF GUARANTEES OF THE STATUS OF PRISONERS
OF WAR IN INTERNATIONAL LAW.....43

INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

Kachuriner V.

THE INFLUENCE OF ARMED CONFLICTS ON THE STATE
OF ENVIRONMENTAL SECURITY AND THE ENVIRONMENT.....52

Pakhomi S.

INFLUENCE OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL
SECURITY ON THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL
ENVIRONMENTAL RELATIONS.....60

**EUROPEAN
UNION LAW****Barikova A.**

GLOBAL LEVEL OF DISCRETION REGARDING
THE APPLICATION OF FINANCIAL PROVISIONS OF LAW..... 68

НОТАТКИ

Здано в роботу 07.11.2022. Підписано до друку 28.11.2022.
Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 6,83. Папір офсетний.
Цифровий друк. Зам. № 0223/091. Наклад 300 прим. Ціна договірна.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.